

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
рішень Європейського суду
з прав людини
(листопад 2024 року)

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на справедливий суд)	4
MIRON v. Romania: кримінальне засудження державного службовця Міністерства внутрішніх справ на час подій на основі показань свідків та співобвинувачених, які не були особисто допитані в межах судового розгляду – відсутність порушення	4
SAPITASH v. Ukraine (ухв.): пропуск заявником, присутнім на судовому засіданні, 10-денного строку на апеляційне оскарження рішення у справі про адміністративне правопорушення – заява визнана неприйнятною	9
ZAHARIEV v. North Macedonia: нерозгляд судами аргументу заявника про його стверджуваний імунітет від обвинувачення на підставі Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року, в результаті чого заявника було засуджено – порушення	11
HRABAR v. Croatia: відмова в задоволенні позову про відшкодування шкоди, завданої в результаті ДТП, через те, що позов було пред'явлено до неналежного відповідача, в той час як з моменту ДТП вже минуло 20 років – порушення	17
SOUROULLAS KAY AND ZANNETTOS v. Cyprus: покладання на показання співучасника, який співпрацював з обвинуваченням, у справі про одержання заявником неправомірної вигоди – відсутність порушення	20
FINANSOVA KOMPANIYA PRIMINVEST, TOV v. Ukraine (ухв.): відмова суду першої інстанції відшкодувати нібито надмірно сплачену суму судового збору з огляду на підхід судів до кваліфікації позовних вимог компанії-заявника – заяву визнано неприйнятною	24
ZAKRZEWSKI v. Poland: відсутність обґрунтування впливу повторного розгляду у справі заявника з огляду на відбуття ним більш ніж половини строку призначеного судом першої інстанції покарання на момент прийняття касаційним судом рішення про повторний розгляд через надто м'яке покарання – порушення	28
Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)	34
LINDHOLM AND THE ESTATE AFTER LEIF LINDHOLM v. Denmark: проведене за медичними показниками термінове переливання крові особі, яка попередньо з релігійних міркувань відмовилася від цієї процедури – відсутність порушення	34
NATALYA KOSTYANTYNIVNA SHAPTALA v. Ukraine (ухв.): висновок Верховної Ради України про порушення суддею Конституційного Суду	40

Огляд рішень Європейського суду з прав людини

України присяги судді, що не мав прямого наслідку для її професійного й приватного життя – заяву визнано неприйнятною

Стаття 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)	45
ASSOCIATED NEWSPAPERS LIMITED v. the United Kingdom: зобов'язання видавця – відповідача, який програв справу, сплатити значні суми «гонорару успіху» в межах справ про недоторканність приватного життя та дифамацію – порушення	45
AFGAN MAMMADOV v. Azerbaijan: позбавлення адвоката права на заняття адвокатською діяльністю за скаргу на керівника юридичної консультації, де він працював, у якій висловив твердження про його незаконну діяльність – порушення	49
Стаття 14 Конвенції (заборона дискримінації)	56
BAKRADZE v. Georgia: зосередженість під час співбесіди у Вищій раді правосуддя (ВРП) із заявницею як кандидатом на зайняття вакантної посади судді на її ролі голови асоціації об'єднання суддів та критиці цією організацією діяльності ВРП замість перевірки її доброчесності та професійної компетентності, що свідчило про упередженість членів ВРП, і недостатність судового контролю в цьому аспекті – порушення	56
Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)	64
RYBÁŘSTVÍ TŘEBOŇ A.S. AND RYBÁŘSTVÍ TŘEBOŇ HLD. A.S. v. the Czech Republic: скасування двох приватизацій нерухомого майна після більше як 20 років без компенсації та відсутність законних очікувань на продовження користування спірними земельними ділянками, оскільки приватизація була недійсна ab initio й проведена недобросовісно – відсутність порушення	64
Стаття 1 Протоколу № 12 до Конвенції (загальна заборона дискримінації)	71
FERRERO QUINTANA v. Spain: встановлення вікового цензу при проведенні конкурсу на заміщення посад в органах поліції – відсутність порушення	71
Рішення ЄСПЛ проти України	77

СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД)

MIRON v. Romania (№ 37324/16)

Обставини справи

Справа стосувалася справедливості кримінального провадження щодо заявниці, яка стверджувала, що суд першої інстанції, визнавши її винною, безпосередньо не заслухав показання свідків або її співобинувачених.

19 грудня 2012 року прокуратура Округного суду Бухареста передала до суду справу заявниці та чотирьох інших державних службовців Департаменту Управління персоналом Міністерства внутрішніх справ («ДУП») за обвинуваченням у підробці документів та зловживанні службовим становищем. Їх звинувачували в тому, що вони незаконно прийняли пана D. R. C. на роботу і заплатили йому за фіктивну роботу. D. R. C. також було пред'явлено обвинувачення у пособництві та підбурюванні до цих злочинів.

У проміжному рішенні від 4 червня 2013 року Округний суд Бухареста задовольнив клопотання одного з колег і співобинувачених заявниці (N. G.) та іншого співобинуваченого про розгляд справи за спрощеною процедурою, передбаченою статтею 3201 Кримінального процесуального кодексу. Суд засудив зазначених співобинувачених до короткострокового позбавлення волі. Надалі, у кримінальному провадженні проти заявниці, вони надали показання як свідки.

Протягом трьох слухань, що розпочалися 19 лютого 2014 року, Округний суд, засідаючи у складі одного судді, прийняв показання від заявниці та двох інших співобинувачених. D. R. C. Своєю чергою вирішив зберігати мовчання. Суд також заслухав показання одного з семи свідків, які раніше давали свідчення під час досудового розслідування, а саме Державного секретаря, підпис якого був підроблений.

Під час засідання, яке відбулося 30 квітня 2014 року, Округний суд попросив сторони вказати, чи оскаржують вони докази, зібрані під час кримінального провадження. Заявниця наголосила, що не оскаржує, але має сумніви в правдивості показань її співобинувачених та бажає допитати свідків, які раніше давали показань під час слідства.

Вона просила долучити до справи письмові документи та архівні відеозаписи входів до будівлі ДУП, а також заслухати свідка, а саме заступника директора Департаменту фінансів Міністерства. Прокуратура, зі свого боку, клопотала про те, щоб двоє колишніх колег заявниці, які раніше були засуджені, дали показання як свідки. Зазначені клопотання були задоволені судом.

14 травня 2014 року у присутності адвоката, обраного заявницею, Окружний суд, який засідав у складі одного судді, заслухав показання п'яти з семи свідків, які раніше давали показання під час провадження у справі. Додатковий свідок зі сторони захисту своєю чергою дав показання в ході наступного засідання 25 червня 2014 року в присутності іншого одноособового складу суду. З 17 вересня 2014 року і до завершення провадження в першій інстанції, Окружний суд з новим суддею М. М. О. одноособово двічі відкладав розгляд справи з метою надання заявниці можливості уточнити нове клопотання про витребування доказів та змінити адвоката.

У засіданні 26 листопада 2014 року через нового адвоката заявниця подала нове клопотання про надання документів та виклик двох нових свідків. Суд частково задовольнив клопотання щодо документальних доказів і частково відхилив його щодо двох свідків на тій підставі, що допит одного з цих свідків не був необхідним для прийняття судом рішення про законність вербування, і що не було необхідності в наданні показань іншим свідком, оскільки він був керівником апарату Державного секретаря, який вже дав свої показання. Суд заслухав показання двох колишніх колег (включаючи пана N. G.) заявниці, які раніше були засуджені. Зокрема, N. G. надав детальний звіт про інструкції, надані заявницею, і про те, як було організовано процес працевлаштування. Окружний суд також заслухав показання сьомого і останнього зі свідків, які раніше давали показання під час слідства, а саме чоловіка іншої колишньої колеги заявниці, яка давала свідчення разом з N. G. Показання свідків були зафіксовані під звукозапис, про що суд повідомив сторони. 21 січня 2015 року під час судових дебатів заявниця повторила своє попереднє клопотання про надання доказів. Суд першої інстанції відхилив це клопотання як таке, що вже було розглянуте і яке не містило жодних нових підстав.

Вироком Окружного суду від 24 лютого 2015 року заявницю було засуджено до 1 року позбавлення волі умовно за службове підроблення та зловживання службовим становищем, ґрунтуючи своє рішення на усій сукупності доказів, наявних у матеріалах справи. Суд декілька разів посилався на свідчення пана N. G. (колеги і співобвинуваченого) і на документальні докази. Суд також покладався на показання інших співобвинувачених, Державного секретаря, який не підписував меморандум або наказ, що призвів до працевлаштування, а також на показання інших додаткових свідків.

Прокуратура та заявниця оскаржили вирок від 24 лютого 2015 року до Апеляційного суду міста Бухареста.

У засіданні 4 грудня 2015 року, Апеляційний суд з урахуванням наявних у матеріалах справи доказів, у присутності адвоката заявниці відхилив як безпідставні її клопотання про надання документальних доказів і про те, щоб два свідки, щодо яких було відмовлено у виклику до суду першої інстанції, дали

показання. Апеляційний суд заслухав пояснення заявниці, яка, по суті, підтвердила свої попередні твердження, та двох її співобинувачених, один з яких лише послався на її попередні показання. Пан D. R. C. продовжував зберігати мовчання.

В остаточному рішенні, ухваленому 14 грудня 2015 року, Апеляційний суд, відхиливши апеляційну скаргу заявниці та задовольнивши апеляційну скаргу прокуратури, збільшив термін її покарання до двох років позбавлення волі умовно. Розглядаючи доводи заявниці щодо способу отримання доказів, Апеляційний суд встановив, що суд першої інстанції дотримався положень пункту 2 статті 354 Кримінального процесуального кодексу, яка забороняє зміну складу суду першої інстанції після початку стадії судових дебатів. Він також зазначив, що безумовне повторення процесу збору доказів кожного разу при зміні складу суду першої інстанції було б надмірно процесуальним, явно виходило б за межі намірів законодавця і затягувало б розгляд справи, не сприяючи встановленню істини. Апеляційний суд також звернув увагу, що заявниця зазначила про це лише в апеляційній скарзі, в той час, як вона була вправі вимагати, щоб свідки, про яких йде мова, дали показання, коли їй була надана така можливість, якщо заявниця вважала, що у зв'язку з цим їй було завдано шкоди.

Звертаючись до ЄСПЛ, заявниця скаржилася за статтею 6 Конвенції на недотримання національними судами під час кримінального провадження відносно неї принципу безпосередності.

Оцінка Суду

У цій справі ЄСПЛ був покликаний дослідити, в якій мірі суддя М. М. О., який розглядав справу одноособово і ухвалив вирок, яким заявницю було визнано винною в першій інстанції, отримувала показання безпосередньо від її співобинувачених і свідків; в якій мірі заявниця оскаржувала їхню достовірність; і, нарешті, які заходи були вжиті як суддею М. М. О., так і надалі Апеляційним судом щодо підходу заявниці до судового провадження.

ЄСПЛ зауважив, що суддя М. М. О., який прийняв справу до свого провадження як одноособовий суддя в той час, коли досудове провадження перебувало на досить пізній стадії, отримав показання безпосередньо від трьох свідків, а саме двох колишніх колег заявниці, які раніше були засуджені, в тому числі N. G, та третьої особи. Крім того, апеляційний суд у цій справі отримав показання безпосередньо від заявниці та її співобинувачених. Суд не взяв до уваги показання D. R. C. через те, що він виявив бажання зберігати мовчання протягом усього провадження.

ЄСПЛ зазначив, що національні суди, які розглядали справу заявниці, ґрунтували свої рішення на усій сукупності доказів. Однак мотиви, наведені в цих

рішеннях, свідчили про те, що документальні докази мали істотне значення, з огляду на те, що справа, яка розглядалася, стосувалася процедури найму на роботу, а також законодавчих і нормативних зобов'язань. Ці документи були доповнені показаннями свідків, зокрема показаннями N. G., який давав показання безпосередньо судді М. М. О. Кілька спільних елементів вказували на особливо важливу роль, яку відіграли в судовому процесі докладні свідчення N. G., якого контролювала заявниця і якому вона доручила підготувати відповідні документи та організувати прийняття на роботу. З національних судових рішень було очевидно, що інші показання, які не були заслухані безпосередньо суддею М. М. О. в першій інстанції або згодом апеляційним судом, зробили лише дуже обмежений, якщо не незначний, внесок в аргументацію судів, які визнали заявницю винною.

ЄСПЛ також зауважив, що хоча заявниця на самому початку досудового провадження просила поставити запитання свідкам та її співобвинуваченим, що їй було дозволено, і таким чином вона мала змогу допитати їх вільно та за допомогою адвоката на свій вибір, вона не подала жодного такого клопотання після того, як суддя М. М. О. прийняв справу до свого провадження.

Щобільше, хоча суддя М. М. О. двічі відкладав розгляд справи для того, щоб дозволити заявниці уточнити своє клопотання щодо доказів та змінити адвоката, заявниця у своїх наступних клопотаннях не робила жодних посилань на те, щоб раніше заслухані свідки, навіть свідок сторони захисту, або співобвинувачені дали показання знову. Вона лише просила про надання документальних доказів, а також показань двома новими свідками, у чому їй було обґрунтовано відмовлено. Крім того, ЄСПЛ підкреслив, що заявниця жодного разу не вказала, якого саме свідка чи свідків, які вже давали показання, вона хотіла б знову заслухати у судді М. М. О., або які аспекти вона хотіла б таким чином прояснити. Щобільше, вона не просила Апеляційний суд повторно допитати свідків, про яких йшлося; вона просто повторила те саме клопотання про виклик нових свідків.

Таким чином, ЄСПЛ не був переконаний, що підхід до провадження, застосований заявницею, яка мала кілька можливостей просити про повторний виклик свідків, був мотивований реальними сумнівами щодо достовірності свідчень тих, хто вже давав показання у процесі провадження, тобто до того, як суддя М. М. О. прийняв справу до свого провадження в суді першої інстанції.

ЄСПЛ виснував, що з огляду на обставини справи заявниці, її підхід до провадження, а також достатність врівноважуючих заходів (факторів), вжитих суддями, які виносили рішення на обох рівнях юрисдикції, і за власною ініціативою отримали показання безпосередньо від співобвинувачених та особливо важливого свідка, а саме N. G., використання судами запису показань інших свідків при винесенні рішень було сумісним з вимогами права заявника на справедливий судовий розгляд та не завдало шкоди суті цього

права. Щобільше, наявність аудіозапису на додаток до письмового запису показань інших свідків у даній справі могла забезпечити додаткову гарантію.

Таким чином, ЄСПЛ констатував відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 5 листопада 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

У листопаді 2017 року поліція склала протокол про адміністративне правопорушення, звинувативши заявника у керуванні автомобілем з ознаками алкогольного сп'яніння. 16 лютого 2018 року Дніпровський районний суд міста Києва прийняв постанову, якою визнав заявника винним, наклав на нього адміністративне стягнення у вигляді штрафу із позбавленням права керувати транспортними засобами на один рік.

5 березня 2018 року заявник подав апеляційну скаргу до Апеляційного суду міста Києва (далі – апеляційний суд), в якій просив поновити йому десятиденний строк на апеляційне оскарження. Він стверджував, що отримав повний текст оскаржуваного рішення 2 березня 2018 року, але не обґрунтував це твердження.

28 березня 2018 року апеляційний суд відхилив клопотання заявника про поновлення строку та відмовив у відкритті апеляційного провадження з огляду на те, що заявник був присутній на судовому засіданні 16 лютого 2018 року та був поінформований про оскаржуване рішення цього ж дня.

22 червня 2018 року апеляційний суд відхилив аналогічне клопотання заявника про поновлення строку від 18 червня на тих самих підставах, що були викладені в його рішенні від 28 березня 2018 року.

12 липня 2018 року заявник подав третю апеляційну скаргу до апеляційного суду, в якій просив поновити строк на тих самих підставах, що й у попередніх клопотаннях. На підтвердження цього клопотання він надав довідку, нібито видану секретарем судового засідання Дніпровського районного суду міста Києва 27 лютого 2018 року, про те, що «на сьогодні заявник не отримав оскаржуваного судового рішення, оскільки суддя перебуває на лікарняному». 30 липня 2018 року апеляційний суд відхилив клопотання заявника про поновлення строку та відмовив у відкритті апеляційного провадження з тих самих підстав, що й в ухвалі від 28 березня 2018 року.

До ЄСПЛ заявник скаржився на порушення його прав, гарантованих статтею 6 Конвенції та статтею 2 Протоколу № 7 до Конвенції через відмову апеляційного суду розглянути його скаргу по суті.

Оцінка Суду

Суд зазначив, що заявник був повідомлений про постанову Дніпровського районного суду міста Києва від 16 лютого 2018 року того ж дня, коли її було прийнято. Апеляційні скарги та клопотання про поновлення строку, подані ним 5 березня та 18 червня 2018 року, не містили жодних доказів того, що він

намагався отримати повний текст оскаржуваного рішення до 2 березня 2018 року або що йому перешкождали в цьому. Отже, апеляційний суд відхилив його клопотання як необґрунтовані, а апеляційні скарги – як такі, що були подані з порушенням десятиденного строку. За таких обставин ухвала апеляційного суду від 30 липня 2018 року про відхилення третьої апеляційної скарги заявника та клопотання про поновлення строку (яка супроводжувалася довідкою від 27 лютого 2018 року про те, що на той момент він не отримав повного тексту ухвали від 16 лютого 2018 року) не видавалася свавільною або необґрунтованою.

Заявник подав апеляційну скаргу та клопотання про продовження строку в липні 2018 року – через чотири місяці після того, як його первісна апеляційна скарга та клопотання про продовження строку були відхилені, і не надав жодних пояснень щодо того, чому він не подав відповідну довідку на підтримку своїх попередніх клопотань про продовження строку. Таким чином, заявник не проявив необхідної старанності для продовження провадження та при обґрунтуванні своїх скарг (див. *Karakutsya v. Ukraine*, № 18986/06, §§ 53–60, від 16 лютого 2017 року).

Відповідно, скарги заявника щодо відсутності доступу до суду апеляційної інстанції мають бути відхилені як явно необґрунтовані відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Заява визнана неприйнятною.

Ухвала в цій справі прийнята Комітетом 7 листопада 2024 року, оприлюднена 28 листопада 2024 року та є остаточною.

Обставини справи

Справа стосувалася обвинувачення пана Zahariev в лютому 2013 року та подальшого судового провадження відносно нього за зловживання службовим становищем та ухилення від сплати податків. Заявник стверджував, що на той час він був наділений імунітетом від кримінального переслідування на підставі положень Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року («Віденська конвенція»), оскільки його дружина була працівником Болгарського культурно-інформаційного центру при посольстві Болгарії в місті Скоп'є.

У період з 2004 по 2009 рік заявник працював фінансовим директором телекомунікаційної компанії у Державі-відповідачі.

З січня 2007 року дружина заявника працювала державним службовцем в Болгарському культурно-інформаційному центрі («Центр») при посольстві Болгарії («Посольство») в Державі-відповідачі.

24 січня 2012 року слідчий суддя розпочав розслідування відносно заявника та іншої особи за підозрою у зловживанні службовим становищем та ухиленні від сплати податків, які, як стверджується, були вчинені заявником у 2008 році та пов'язані з його роботою в телекомунікаційній компанії. 11 лютого 2013 року прокурором було складено відповідний обвинувальний акт.

13 червня 2013 року заявник та його адвокат повідомили Суд першої інстанції міста Скоп'є («суд першої інстанції»), що заявник має спеціальне посвідчення особи, яке відповідно до міжнародного права надає йому абсолютний імунітет від кримінального переслідування. Так, у посвідченні, виданому заявнику Міністерством закордонних справ («Міністерство»), зазначалося, що його власник користується імунітетом від кримінальної юрисдикції, арешту або тримання під вартою в поліції на території Держави-відповідача.

У період з 16 жовтня 2013 року по 22 вересня 2015 року розгляд справи заявника неодноразово відкладався і судом першої інстанції було призначено десять судових засідань, у яких заявник був представлений своїм адвокатом.

Листом, який, очевидно, був отриманий судом першої інстанції після 30 квітня 2014 року, Міністерство повідомило прокурора про те, що заявник є власником спеціального посвідчення особи через статус його дружини, яка є працівником Центру, і що відповідно до частини 2 статті 37 Віденської конвенції члени сім'ї адміністративно-технічного персоналу посольства користуються імунітетом, який, однак, не поширюється на дії, вчинені поза межами їхніх офіційних обов'язків.

У заяві від 16 вересня 2014 року заявник стверджував, що виняток, передбачений пунктом 2 статті 37 Віденської конвенції, стосується виключно імунітету від цивільної та адміністративної юрисдикції, а не імунітету від кримінальної юрисдикції.

22 вересня 2015 року суд першої інстанції заочно засудив заявника. Посилаючись, серед іншого, на лист Міністерства та пункт 2 статті 37 Віденської конвенції, він встановив, що заявник не користувався імунітетом від кримінального переслідування, оскільки його обвинувачували у вчиненні кримінального правопорушення, яке не пов'язувалося із виконанням службових обов'язків.

Не погоджуючись із рішенням суду першої інстанції, заявник звернувся до Апеляційного суду міста Скоп'є («суд апеляційної інстанції») з відповідною апеляційною скаргою, у якій, із посиланням на рішення Міжнародного Суду ООН у справі Arrest Warrant (Ордер на арешт) (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), ICJ Reports 2002) від 11 квітня 2000 року, вказав на невірне застосування пункту 2 статті 37 Віденської конвенції.

Суд апеляційної інстанції, своєю чергою, направив справу заявника на повторний розгляд та зазначив про необхідність дослідження судом першої інстанції питання про наділення імунітетом від кримінальної юрисдикції.

Під час розгляду справи Міністерство повідомило суд першої інстанції, що (i) спеціальні посвідчення були первісно видані заявнику та його дружині у 2007 році; (ii) ймовірно, через встановлену статтею 42 Віденської конвенції заборону дипломатичним агентам займатися професійною або комерційною діяльністю з метою отримання особистої вигоди, у лютому 2010 року посольство звернулося до Міністерства з проханням скасувати реєстрацію заявника як одного із членів подружжя працівника Центру; (iii) 30 січня 2012 року Міністерство знову видало заявнику спеціальне посвідчення особи, яке згодом було продовжено до 30 травня 2014 року; та (iv) 3 червня 2014 року посольство звернулося до Міністерства з проханням продовжити термін дії спеціальних посвідчень особи заявника та його дружини, але, зважаючи на те, що проти заявника було відкрито кримінальне провадження, було продовжено лише посвідчення дружини до 31 грудня 2015 року. Міністерство також заявило, що заявник не міг бути працевлаштованим і одночасно користуватися імунітетами та привілеями. У зв'язку з цим Державі-відповідачу необхідно було укласти двосторонню угоду з Болгарією, але цього не було зроблено.

Міністерство також зазначило, що заявник користувався імунітетом як член сім'ї адміністративно-технічного персоналу Центру, пов'язаного з посольством, але цей імунітет міг бути припинений на кількох підставах у тому числі коли дипломатичний агент займався професійною або комерційною діяльністю

з метою отримання особистої вигоди, що суперечить статті 42 Віденської конвенції.

19 березня 2019 року суд першої інстанції закриття провадження у справі щодо ухилення від сплати податків у зв'язку із впливом строків притягнення до кримінальної відповідальності, а вироком від 24 грудня 2019 року заочно визнав заявника винним у зловживанні службовим становищем та засудив до п'яти років позбавлення волі.

Суд першої інстанції виходив з того, що стаття 42 Віденської конвенції забороняє дипломатичному агенту займатися професійною або комерційною діяльністю, а отже, імунітет заявника припинився в той момент, коли він влаштувався на роботу в приватну компанію. Суд також встановив, що заявник не скористався дипломатичним імунітетом, коли проти нього було розпочато розслідування, і приховав той факт, що він був працевлаштований у Державі-відповідачі, усвідомлюючи, що таким чином він «втратив» свій імунітет. При цьому суд вказав, що справа Arrest Warrant (Ордер на арешт) стосувалася особи, яка користувалася імунітетом на момент вчинення інкримінованого їй злочину, тоді як імунітет заявника було припинено через порушення статті 42 Віденської конвенції в момент його працевлаштування.

Водночас заявник стверджував, серед іншого, що на момент пред'явлення обвинувачення він не був працевлаштований і мав спеціальне посвідчення особи, яке надавало йому імунітет від кримінального переслідування.

9 березня 2021 року суд апеляційної інстанції залишив без змін вирок суду першої інстанції.

Надалі заявник звернувся до Верховного Суду із заявою про перегляд остаточного судового рішення в порядку екстраординарного провадження. Заявник стверджував, що суд апеляційної інстанції залишив поза увагою доводи про те, що він користувався імунітетом на момент пред'явлення йому обвинувачення, а також не дослідив, чи надавало заявнику дипломатичний імунітет спеціальне посвідчення, видане після закінчення трудового договору.

Рішенням від 3 листопада 2021 року Верховний Суд підтримав позицію попередніх судів і виснував, що заявник діяв всупереч положенням статті 42 Віденської конвенції, а тому втратив право посилатися на дипломатичні привілеї та імунітети на підставі статусу його дружини, якими він користувався до працевлаштування. Отже, у справі заявника були відсутні обставини, що виключали можливість кримінального переслідування.

Звертаючись до ЄСПЛ, заявник скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції на те, що національні суди безпідставно притягнули його до кримінальної відповідальності, незважаючи на наявність у заявника імунітету від кримінальної юрисдикції на момент пред'явлення обвинувачення, всупереч положенням Віденської конвенції. Крім того, національні суди залишили поза

увагою інші доводи заявника, зокрема, про те, що кримінальне провадження розпочалося майже за рік до закінчення строку дії його спеціального посвідчення.

Оцінка Суду

ЄСПЛ нагадав, що до повноважень суду не належить розгляд помилок, допущених національними судами у праві чи фактах до тієї міри, у якій вони могли б порушити права та свободи, захищені Конвенцією, наприклад, коли у виняткових випадках такі помилки можуть становити «несправедливість», несумісну зі статтею 6 Конвенції (див. рішення у справі *Moreira Ferreira v. Portugal* (no. 2) [ВП], № 19867/12, § 83, від 11 липня 2017 року).

Суд зазначив, що ступінь, до якого застосовується обов'язок національних судів надавати обґрунтування, може різнитися залежно від характеру рішення і має визначатися з огляду на обставини справи. Не вимагаючи детальної відповіді на кожен аргумент, висунутий заявником, цей обов'язок передбачає, що сторони судового провадження можуть очікувати на отримання конкретної та чіткої відповіді на аргументи, які є вирішальними для результату цього провадження. Ще однією функцією вмотивованого рішення є демонстрація сторонам того, що вони були почуті. Лише шляхом ухвалення вмотивованого рішення може здійснюватися громадський контроль за відправленням правосуддя (див. рішення у справі *Paixão Moreira Sá Fernandes v. Portugal*, № 78108/14, § 71, від 25 лютого 2020 року).

В контексті обставин справи заявника ЄСПЛ підкреслив, що його єдиним завданням є застосування Конвенції, а отже, у цій справі він не має компетенції приймати рішення щодо імунітету заявника як такого. Отже, ЄСПЛ мав на меті оцінити, чи дотрималися національні суди при вирішенні справи заявника та застосуванні відповідних положень Віденської конвенції вимог пункту 1 статті 6 Конвенції та, зокрема, чи відповідала їхня аргументація з цього питання стандартам Конвенції.

Як стверджував Уряд, заявник не наводив у національних судах аргумент про те, що він не був «дипломатичним агентом» у розумінні Віденської конвенції, а тому стаття 42 до нього не застосовувалася. Враховуючи те, що заявник вперше висунув цей конкретний аргумент саме перед Судом, ЄСПЛ не міг визнати провину національних судів у ненаданні належного обґрунтування в цій частині.

Проте заявник неодноразово наводив аргумент, що стаття 42 Віденської конвенції прямо не передбачає припинення дипломатичного імунітету в разі порушення цього положення, і Віденська конвенція чітко регламентує припинення імунітету, а професійна та комерційна діяльність не є підставою для такого припинення. Тим не менш, національні суди не розглядали цього аргументу. Вони не послалися на жодне положення Віденської конвенції

або будь-якого іншого документа, не навели жодних прикладів міжнародної або національної судової практики, а також не надали жодного правового обґрунтування того, як вони дійшли висновку, що заявник втратив свій імунітет у момент, коли він почав працювати (див., для порівняння, *Tripcović v. Montenegro*, № 80104/13, § 46, 7 листопада 2017 року, в контексті цивільних проваджень).

Таким чином ЄСПЛ констатував, що національні суди не виконали своїх зобов'язань за пунктом 1 статті 6 Конвенції, оскільки не розглянули аргумент заявника про те, що його імунітет не міг бути припинений через заняття професійною та комерційною діяльністю з метою отримання особистого прибутку (див. рішення у справі *Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*, № 42310/04, § 280, від 21 квітня 2011 року). У зв'язку з цим Суд зазначив, що хоча імунітет від кримінальної юрисдикції членів сімей дипломатичного персоналу міг би бути додатково врегульований двосторонньою угодою між Державою-відповідачем та Болгарією, Уряд підтвердив, що така угода не була укладена (пункт 50 рішення).

Повертаючись до аргументу Уряду про те, що заявник не мав імунітету від кримінального переслідування на момент засудження ЄСПЛ зазначив, що термін дії спеціального посвідчення особи заявника не був продовжений після 30 травня 2014 року, тоді як кримінальне провадження проти нього було остаточно завершено в листопаді 2021 року. Крім того, ЄСПЛ звернув увагу, що підстава, на якій заявник стверджував, що отримав імунітет від кримінального переслідування (робота його дружини в Центрі), перестала існувати в грудні 2015 року.

У рішенні Міжнародного Суду ООН у справі *Arrest Warrant* (Ордер на арешт) зазначалося, що особа більше не користується імунітетом після того, як офіційні функції, які слугували підставою для цього імунітету, припиняють своє існування. Однак Суд повторив, що його завданням не є прийняття рішення щодо імунітету заявника, а скоріше оцінка того, чи відповідає аргументація національних судів вимогам статті 6 Конвенції. У зв'язку з цим він зазначив, що національні суди не посилалися на той факт, що стверджувана підстава для імунітету заявника перестала існувати поки тривало кримінальне провадження проти нього. Суд також вважав за необхідне зазначити, що заявник посилався на імунітет у кримінальному провадженні, яке розпочалося у червні 2013 року – майже за рік до закінчення строку дії його спеціального посвідчення особи та за півтора року до закінчення роботи його дружини в Центрі.

ЄСПЛ також висловив своє занепокоєння тим, що тривале прийняття рішень національними судами до закінчення строку дії імунітету особи може *de facto* звести нанівець захист, що надається їй через імунітет.

Отже, з огляду на вищевикладене (пункт 50 рішення ab initio) ЄСПЛ виснував, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 5 листопада 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Заява до ЄСПЛ стосувалася цивільного позову про відшкодування шкоди, який заявниця подала проти двох державних дорожніх компаній, завдану дорожньо-транспортною пригодою в червні 1993 року через неочищену брудну дорогу. Внаслідок ДТП заявниця отримала травму хребта, що призвело до 100 % втрати працездатності.

6 січня 1994 року заявниця звернулася до муніципального суду із цивільним позовом про відшкодування шкоди, завдану ДТП, до державної дорожньої компанії «Croatian Roads». Вона стверджувала, що відповідач є відповідальним за ДТП, оскільки не обслуговував дорогу, яка була вкрита брудом, що робило її слизькою та спричинило ДТП. Зокрема, вона покликала на статтю 19 Закону про дороги, чинного на той час, який передбачав, що «Croatian Roads» є відповідальними за утримання доріг загального користування та за шкоду, спричинену станом дороги загального користування.

Відповідач стверджував, що за прибирання доріг загального користування в містах відповідає місцева влада.

Унаслідок законодавчих змін під час провадження державну компанію «Croatian Roads» було розділено на дві окремі компанії – «Croatian Roads» та «Croatian Highways», які автоматично стали співвідповідачами у справі.

Справа розглядалася судами неодноразово, й зрештою, рішеннями муніципального та окружного судів відповідачів було зобов'язано відшкодувати заявниці майнову та моральну шкоду, зокрема, було стягнуто відшкодування за витрати, понесені за догляд і допомогу іншій особі, майнову шкоду за зруйнований автомобіль, витрати, понесені на лікування та за зіпсований одяг. Зокрема, відповідачів було зобов'язано сплатити судові витрати.

Суди постановили, що ДТП сталася через неналежний ремонт, а не через непроведення робіт з її очищення. Зокрема, вони встановили, що в місці, де сталася ДТП, існує постійний ризик занесення бруду на дорогу через нечітку і незахищену межу між дорогою та узбіччям, що складається з ґрунту, де зупинялися та паркувалися вантажівки. Таким чином, відповідачі були відповідальними за шкоду, спричинену технічним недоліком.

Судові рішення, про які йдеться, [ухвалені в період 2007–2012 років] були остаточними й підлягали виконанню відповідно до національного законодавства. Тому перший відповідач сплатив борг за рішенням суду та почав виплачувати грошову компенсацію, присуджену цими рішеннями.

На підставі скарг відповідачів з питань права Верховний Суд, двома рішеннями від травня 2013 року, скасував рішення муніципального та окружного

судів, за винятком пункту, який він не міг розглянути з формальних причин (ціна позову не перевищувала встановлений законом поріг), та відмовив у задоволенні позову заявниці.

Верховний Суд зазначив, що суди нижчих інстанцій установили, що шкода була завдана через невиконання робіт з очищення дороги, тоді як ці суди фактично встановили, що причиною шкоди був неналежний ремонт. На основі цієї оцінки Верховний Суд постановив, що суди нижчих інстанцій неправильно застосували відповідні норми матеріального права, визнаючи відповідачів відповідальними за шкоду, завдану внаслідок непроведення робіт з очищення дороги. Оскільки ДТП сталася на частині дороги загального користування, що проходить через місто Трогір, застосовувався виняток, передбачений статтею 23 Закону про дороги, який передбачав, що відповідно до статті 2 Закону про комунальні послуги місто Трогір, а не відповідачі, були відповідальними за завдану шкоду.

Відповідачів було повідомлено про рішення Верховного Суду лише 25 вересня 2015 року. У результаті заявниця отримувала виплати, присуджені рішеннями муніципального та окружного судів до жовтня 2015 року [щомісячні виплати для догляду та допомоги іншій особі].

Тим часом 26 жовтня 2015 року «Croatian Roads» подали проти заявниці цивільний позов про неправомірне збагачення, вимагаючи від суду зобов'язати її повернути 446 720 хорватських кун, тобто суму, що відповідає судовим витратам, які вона отримала на підставі рішень судів, які надалі скасував Верховний Суд, й нараховані законом відсотки. З 10 травня 2019 року це провадження перебуває в глухому куті через спроби досягти дружнього врегулювання.

До ЄСПЛ заявниця скаржилася на те, що рішення Верховного Суду про відмову в задоволенні її цивільного позову на тій підставі, що вона направила його проти двох державних дорожніх компаній, а не проти міста Трогір, порушили її права за пунктом 1 статті 6 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу до Конвенції.

Оцінка Суду

ЄСПЛ зазначив, що єдиною причиною, на яку покликався Верховний Суд для скасування рішень суду нижчої інстанції та відхилення позову заявниці було те, що вона не направила його проти належного відповідача. У той час як суди нижчої інстанції постановили, що дві державні дорожні компанії є відповідальними за шкоду, завдану внаслідок ДТП, Верховний Суд постановив, що лише місцеві органи влади могли бути відповідальними за шкоду, про яку йдеться (пункт 16 рішення).

Із цього випливало, що вимога заявниці про відшкодування не була предметом справжнього розгляду, оскільки Верховний Суд відхилив її, не торкаючись суті спору. Таким чином, у цій справі постає питання про те, чи було заявниці відмовлено в доступі до суду (див. *Spasovski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*, № 45150/05, §§ 29–33, 10 червня 2010 року, та *Kostadin Mihaylov v. Bulgaria*, № 17868/07, §§ 37–43, 27 березня 2008 року) (пункт 17 рішення).

ЄСПЛ також повторив, що «відмова у правосудді» може бути наслідком рішення, щодо якого не наведено жодних причин або в якому наведені причини ґрунтуються на явній фактичній чи юридичній помилці (див. *Moreira Ferreira v. Portugal* (№ 2) [ВП], № 19867/12, § 85, 11 липня 2017 року) (пункт 18 рішення).

У цій справі суди нижчої інстанції визнали відповідальність за шкоду, завдану заявниці, двома державними дорожніми компаніями, оскільки вони встановили, що ДТП сталася внаслідок неналежного ремонту доріг, а не через неналежне проведення робіт з їх очищення (пункт 19 рішення).

Однак Верховний Суд у своїх рішеннях припустився помилки та спотворив ці висновки судів нижчих інстанцій заявивши, що вони встановили, що шкода сталася внаслідок непроведення робіт з очищення дороги. На цій підставі він скасував їхні рішення через неправильне застосування норм матеріального права. Через таку, явно фактичну помилку, цивільний позов заявниці було відхилено через майже 20 років через те, що вона звернулася до суду не до того відповідача, що призвело до «відмови у правосудді» та зробило провадження несправедливим (пункт 20 рішення).

Це також порушило саму суть права заявниці на доступ до суду, оскільки на той час вона вже не могла успішно подати новий цивільний позов проти міста Трогір через вплив п'ятирічного строку позовної давності. Так само вона не могла на цій стадії змінити свій цивільний позов, долучивши або замінивши відповідача(ів) (пункт 21 рішення).

Викладених вище міркувань було достатньо для висновку ЄСПЛ про порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у цій справі.

Висновок

Порушення статті 6 Конвенції (право на справедливий суд)

ЄСПЛ виснував про відсутність потреби розглядати прийнятність та суть скарги за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції.

Рішення в цій справі ухвалене Комітетом 12 листопада 2024 року та є остаточним.

Обставини справи

Справа стосувалася, по-перше, питання про те, чи можна вважати кримінальне провадження «справедливим» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції, якщо він призвів до винесення обвинувального вироку, який значною мірою ґрунтувався на свідченнях співучасника, якому було надано імунітет від кримінального переслідування. По-друге, справа стосувалася того, чи було порушення підпункту «b» пункту 3 статті 6 у поєднанні з пунктом 1 статті 6 Конвенції, оскільки заявникам не було надано належних можливостей для підготовки свого захисту.

У цій справі пан Gregoris Souroullas Kay (перший заявник) та пан Venizelos Zannettos (другий заявник) є громадянами Кіпру, які проживають у місті Ларнака.

У 2013 році було розпочато розслідування щодо укладення підозрілої земельної угоди в Дромолаксії (Dromolaxia) поблизу аеропорту Ларнака. Влада підозрювала, що первісний власник земельної ділянки, турецький кіпріот, не мав права на її продаж, і була занепокоєна цією невдалою інвестицією, яку здійснив пенсійний фонд СΥΤΑ державного телекомунікаційного провайдера.

В рамках розслідування було проведено обшук офісів приватної компанії, що придбала землю, та будинку її директора N.L. Він був підприємцем, який займався нерухомістю, і головою ALKI Larnaca, футбольного клубу, який мав фінансові проблеми і був пов'язаний з політичною партією AKEL. Під час обшуків поліція вилучила жорсткі диски комп'ютерів. 10 вересня 2013 року N. L. був звинувачений у хабарництві.

Через два дні N. L. зв'язався зі слідством і повідомив про готовність до співпраці та свідчень на стороні обвинувачення. Протягом наступних двох місяців він зробив чотири письмові заяви про те, що хабарі були надані в рамках змови з метою продажу землі пенсійному фонду СΥΤΑ за завищеною ціною; він визнав свою вину; також він визнав, що до цього причетні ще семеро інших осіб та одна компанія, в тому числі заявники; він заявив, що пан Souroullas відмив гроші, отримані від хабаря представнику профспілки СΥΤΑ; і що пан Zannettos, фінансовий директор партії AKEL, погрожував заблокувати угоду, якщо N.L. не виплатить особисті кредити, взяті колишніми керівниками ФК ALKI для зміцнення фінансового становища клубу.

Разом з іншими обвинуваченими заявники були затримані. Пану Souroullas було пред'явлено обвинувачення у змові з метою вчинення вимагання, у вимаганні та відмиванні грошей, а пану Zannettos – у вимаганні. За рекомендацією слідчого Генеральний прокурор вирішив не пред'являти N. L. обвинувачення.

Обвинувачення були передані до суду міста Ларнака, а N. L. отримав імунітет від кримінального переслідування.

Під час розгляду справи в суді N. L. давав свідчення протягом п'яти повних днів. Обвинувачення представило докази, знайдені на жорстких дисках N. L., пов'язаних з компанією Polleson Holdings Ltd. (єдиним уповноваженим підписантом якої був пан Souroullas), які підтверджували, що змовники підготували документи для прикриття хабаря, і що пан Souroullas, відповідно, знав про незаконне походження грошей, які він поклав на рахунок компанії Polleson. Адвокат заявників звернувся до суду з клопотанням надати доступ до змісту цього диска (судова копія жорсткого диска), однак йому було відмовлено.

22 грудня 2014 року суд присяжних визнав пана Souroullas винним у відмиванні грошей, а пана Zannettos – у вимаганні. Заявників було засуджено до шести з половиною і трьох з половиною років позбавлення волі відповідно. Суд врахував свідчення N. L., оскільки він «відповідав зі зразковою послідовністю і докладністю ... з манерою людини, яка цілком очевидно говорила правду».

Згодом Верховний Суд переглянув вирок. Однак, він не скасовував висновки суду присяжних щодо доказів, наданих N. L. Верховний Суд постановив, що відмова в доступі до змісту диска обвинувачення не поставила захист у невігідне становище, оскільки захист мав власну копію диска, яка містила всі документи, що використовувалися в судовому процесі

Посилаючись на пункт 1 та підпункт «b» пункту 3 статті 6 Конвенції (право на справедливий судовий розгляд / право на достатній час і можливості для підготовки захисту) заявники скаржилися, зокрема, на те, що їхні обвинувальні вирокі ґрунтувалися виключно на свідченнях співучасника, якому був наданий імунітет, а також на відсутність доступу до даних щодо копії диска обвинувачення для встановлення змови між обвинуваченням і N. L.

Оцінка Суду

I. Щодо стверджуваного порушення пункту 1 статті 6 Конвенції

У контексті цих скарг ЄСПЛ повторив, що не існує правил щодо того, як слід оцінювати докази за пунктом 1 статті 6 Конвенції. ЄСПЛ може втрутитися лише тоді, коли національний суд оцінив докази свавільно або явно необґрунтовано. Не існує конкретної заборони для національного суду покладатися на обвинувальні свідчення, надані співучасником. Однак, оскільки це може призвести до несправедливого судового розгляду, ЄСПЛ оцінює справедливість кримінального провадження в цілому, в тому числі такі свідчення.

Здійснюючи таку оцінку, ЄСПЛ розглядає провадження в цілому, включаючи спосіб отримання доказів, беручи до уваги процесуальні права захисту, а також інтереси громадськості та потерпілих у належному кримінальному переслідуванні злочинів (див. *Schatschaschwili v. Germany* [ВП], № 9154/10, §§ 100 та 101, 15 грудня 2015 року; *Pačić v. Croatia*, № 47082/12, § 27, 29 березня 2016 року; та *Ibrahim and Others v. the United Kingdom* [ВП], №№ 50541/08, 50571/08, 50573/08 та 40351/09, §§ 250-251, ECHR 2016) та, за потреби, права свідків (див., наприклад, *Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom* [ВП], №№ 26766/05 та 22228/06, § 118, ECHR 2011).

Оцінюючи вплив викривальних показань, наданих співучасником, на справедливість провадження в цілому ЄСПЛ урахує, *inter alia*, чи: – знав захист особу свідка; – знав захист про існування домовленості зі стороною обвинувачення; – було переглянуто національним судом цю домовленість; – розглянув національний суд усі можливі переваги, отримані свідком; – обговорювалася домовленість під час судового розгляду; – мав захист можливість перевірити свідчення свідка; – мав захист можливість перевірити докази членів групи обвинувачення, які брали участь у справі; – був обізнаний національний суд про підводні камені покладання на свідчення співучасника; – чи обережно підходив національний суд до свідчень; – чи детально національний суд пояснив, чому він повірив свідку; – існували незаплямовані підтверджуючі докази; – переглянув апеляційний суд висновки суду першої інстанції щодо свідка; та – чи розглядалося питання всіма судами, що розглядали різні апеляції (див. справу *Xenofontos and Others v. Cyprus*, № 68725/16 та 2 інших, § 79, 25 жовтня 2022 року, з подальшими посиланнями) (пункт 62 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що у цій справі заявники не змогли довести, що між N. L. і обвинуваченням існувала угода. Суд першої інстанції розумів та врахував проблемні питання, пов'язані з використанням таких свідчень. Заявники знали особу N. L. та досягнуті домовленості, а також мали можливість провести перехресний допит N. L. ЄСПЛ також взяв до уваги висновки кіпрських судів про те, що існували й інші докази, на підставі яких було винесено обвинувальні вирoki. Суд присяжних ретельно вивчив і пояснив, чому саме він прийняв свідчення N. L. Крім того, Верховний Суд згодом переглянув обвинувальний вирок.

Враховуючи зазначене, ЄСПЛ виснував, що судовий розгляд у справі заявників не був скомпрометований свідченнями N. L., а тому не було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

II. Щодо стверджуваного порушення підпункту «b» пункту 3 статті 6 у поєднанні з пунктом 1 статті 6 Конвенції

ЄСПЛ нагадав, що нерозкриття стороні захисту речових доказів, які могли б дозволити обвинуваченому виправдати себе або пом'якшити покарання, є порушенням права, гарантованого статтею 6 Конвенції. Однак, для запитів про надання матеріалів повинні бути підстави, яким має бути надана оцінка національними судами.

У цій справі ЄСПЛ визнав, що дані, про доступ до яких клопотали заявники під час судового розгляду, а саме: доступ до змісту диска обвинувачення, в принципі, є доказами. Водночас він зауважив, що національні суди відхилили клопотання заявників вмотивованими рішеннями, розглянувши аргументи заявників. Крім того, зміст жорсткого диска був доступний стороні захисту, а отримання його копії саме по собі не допомогло б захисту і, в будь-якому випадку, аргументи заявників у зв'язку з цим були суто гіпотетичними.

У зв'язку із зазначеним ЄСПЛ дійшов висновку про відсутність порушення підпункту «b» пункту 3 статті 6 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) щодо покладання судів на показання співучасника заявника.

Відсутність порушення пункту 1 та підпункту «b» пункту 3 статті 6 Конвенції.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 26 листопада 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася скарг компанії-заявника на відмову Господарського суду міста Києва (суд першої інстанції) відшкодувати їй нібито надмірно сплачену суму судового збору у провадженні за позовом, поданим нею з метою стягнення суми, еквівалентної приблизно 560 000 євро (EUR), яка була розміщена в приватному банку, що на той час перебував під управлінням Державного фонду гарантування вкладів фізичних осіб (Державний фонд) і зрештою був визнаний неплатоспроможним, а також оскарження певних рішень, ухвалених Державним фондом. У зв'язку з цим компанія-заявник скаржилася на порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Позов було подано компанією-заявником у 2018 році. Ухвалою від 24 жовтня 2018 року, яка не підлягала оскарженню, суд першої інстанції зобов'язав компанію-заявника сплатити судовий збір, розрахований на підставі ставок, що застосовувалися як до майнових, так і до немайнових вимог відповідно до статей 3, 4 і 6 Закону України «Про судовий збір». Відповідно, компанія-заявник сплатила судовий збір у розмірі, еквівалентному приблизно 8 200 євро.

Рішенням від 25 лютого 2019 року суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову через те, що кошти з депозиту могли бути стягнуті лише в межах відповідної процедури банкрутства.

Компанія-заявник подала апеляцію та сплатила судовий збір у розмірі, еквівалентному приблизно 12 300 євро, що був розрахований на підставі ставок, що застосовувалися як до майнових, так і до немайнових вимог.

11 лютого 2020 року Північний апеляційний господарський суд (апеляційний суд) скасував рішення суду першої інстанції та задовольнив позов компанії-заявника в повному обсязі.

У різні дати 2020 року відповідачі у справі – банк та Фонд – подали окремі касаційні скарги до Верховного Суду. Вони сплатили судовий збір у розмірі приблизно 200 євро кожна, виходячи зі ставок, що застосовувалися лише до позовів немайнового характеру. У своїх зауваженнях у відповідь на касаційні скарги компанія-заявник стверджувала, що сторони-відповідачі повинні були сплатити судовий збір за ставками, що застосовувалися як до майнових, так і до немайнових вимог (еквівалент приблизно 16 400 євро кожна).

1 вересня 2020 року Верховний Суд задовольнив касаційні скарги сторін-відповідачів, скасував постанову апеляційного суду від 11 лютого 2020 року та залишив у силі рішення суду першої інстанції від 25 лютого 2019 року. Він не розглянув аргумент касаційної скарги компанії-заявника щодо судового збору.

1 жовтня 2020 року компанія-заявник з посиланням на статтю 7 Закону України «Про судовий збір» звернулася до суду першої інстанції з проханням відшкодувати суму, еквівалентну приблизно 8 100 євро, яку, за її твердженням, вона переплатила за судовий збір у суді першої інстанції. Компанія-заявник стверджувала, що рішення Верховного Суду від 1 вересня 2020 року, яким було задоволено касаційну скаргу сторін-відповідачів, продемонструвало, що справа стосувалася позовів немайнового характеру, тому судовий збір за розгляд справи в першій інстанції повинен був сплачуватися за ставками, що застосовувалися до позовів немайнового характеру (еквівалент приблизно 100 євро).

7 жовтня 2020 року суд першої інстанції відмовив у задоволенні заяви, вказавши, що судовий збір, який був сплачений компанією-заявником у 2018 році, був розрахований згідно з відповідними нормативними актами.

5 жовтня 2020 року компанія-заявник звернулася до Верховного Суду з клопотанням ухвалити додаткове рішення щодо судового збору.

22 жовтня 2020 року Верховний Суд відмовив у задоволенні клопотання, зазначивши, що вимоги компанії-заявника, щодо яких він виніс остаточне рішення, мали немайновий характер.

Рішенням від 17 грудня 2020 року апеляційний суд з посиланням на висновки Верховного Суду у рішенні від 22 жовтня 2020 року задовольнив клопотання компанії-заявника від 16 листопада 2020 року про відшкодування судових витрат, пов'язаних з апеляційним провадженням в еквіваленті приблизно 12 000 євро.

Згодом компанія-заявник намагалася оскаржити рішення суду першої інстанції від 7 жовтня 2020 року. Однак, її апеляційна скарга не була розглянута по суті, оскільки це рішення не підлягало оскарженню в апеляційному порядку.

Компанія-заявник скаржилася за пунктом 1 статті 6 Конвенції на те, що відмова суду першої інстанції відшкодувати суму нібито надмірно сплаченого судового збору ґрунтувалася на непослідовних рішеннях судів і призвела до порушення її права на доступ до суду.

Оцінка Суду

В контексті скарг компанії-заявника ЄСПЛ повторив, що відмова *ex post facto* у відшкодуванні витрат, понесених заявником у судовому провадженні, може становити обмеження права заявника на доступ до суду (наприклад, рішення у справі *Černius and Rinkevičius v. Lithuania*, №№ 73579/17 та 14620/18, §§ 68–74, від 18 лютого 2020 року).

Навіть якщо припустити, що відмова відшкодувати суму нібито надмірно сплачених судових зборів компанії-заявнику у цій справі становила обмеження її

права на доступ до суду, ЄСПЛ вважав, що вона не була ані незаконною, ані непропорційною.

Рішення суду першої інстанції від 24 жовтня 2018 року та 7 жовтня 2020 року, на думку ЄСПЛ, демонструють, що розрахунок судового збору із застосуванням ставок як для майнових, так і для немайнових вимог, мав достатнє підґрунтя в національному законодавстві.

Дійсно, після ухвалення цих рішень та розгляду позовних вимог компанії-заявника по суті Верховний Суд та апеляційний суд у своїх рішеннях від 22 жовтня та 17 грудня 2020 року зазначили що позовні вимоги мали немайновий характер, а отже, для розрахунку судового збору в апеляційному та касаційному провадженнях мали бути застосовані різні ставки. Однак ці рішення Верховного Суду та апеляційного суду не вплинули на законність рішень суду першої інстанції від 24 жовтня 2018 року та 7 жовтня 2020 року або іншим чином не позбавили ці рішення їхньої юридичної сили. Національне законодавство також не зобов'язувало суд першої інстанції задовольнити клопотання компанії-заявника про часткове відшкодування відповідних судових витрат за таких обставин.

Незважаючи на те, що позиція національних судів в кінцевому підсумку розійшлася в питанні кваліфікації вимог компанії-заявника, що вплинуло на розрахунок належного до сплати судового збору, ЄСПЛ не знайшов доказів того, що рішення судів першої інстанції від 24 жовтня 2018 року та 7 жовтня 2020 року ґрунтувалися на непередбачуваному з точки зору компанії-заявника тлумаченні відповідних процесуальних норм або на суттєвих чи тривалих розбіжностях у відповідній судовій практиці. У зв'язку з цим ЄСПЛ ще раз повторив, що пункт 1 статті 6 Конвенції не забезпечує постійної гарантії узгодженості судової практики і що вирішення спорів щодо тлумачення національного законодавства не входить до його компетенції (див., рішення у справах *Lupeni Greek Catholic Parish and Others v. Romania* [ВП], № 76943/11, § 116, від 29 листопада 2016 року та *Zubac v. Croatia* [ВП], № 40160/12, § 81, від 5 квітня 2018 року).

ЄСПЛ також зазначив, що встановлення відповідного судового збору явно переслідувало законну мету забезпечення ефективного здійснення правосуддя та запобігання необґрунтованим позовам (див., наприклад, рішення у справах *Stankov v. Bulgaria*, № 68490/01, § 57, від 12 липня 2007 року та *Harrison McKee v. Hungary*, № 22840/07, § 27, від 3 червня 2014 року).

Хоча розмір судового збору був відносно великим, він не був непропорційним щодо суми, яку компанія-заявник вимагала стягнути в судовому порядку. Компанія-заявник не стверджувала ні в національному провадженні, ні у своїй заяві до ЄСПЛ, що на неї було покладено непропорційний тягар з огляду на суму судового збору та її фінансове становище.

ЄСПЛ зазначив, що компанія-заявник мала достатній доступ на всіх стадіях провадження до судів трьох інстанцій та можливість заявляти свої вимоги, які були вирішені по суті в обов'язковому до виконання судовому рішенні. Матеріали справи не містили жодних ознак того, що компанія-заявник зазнала будь-яких неправомірних обмежень у здійсненні своїх процесуальних прав у зв'язку з тим, що розмір судового збору, який сторони-відповідачі повинні були сплатити за касаційні скарги, базувався на менш обтяжливих ставках, що застосовувалися до позовів немайнового характеру.

Враховуючи зазначене, ЄСПЛ дійшов висновку, що скарги компанії-заявника не містили ознак порушення її права на доступ до суду або будь-яких інших прав, гарантованих пунктом 1 статті 6 Конвенції.

У підсумку заява була відхилена як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Заяву було визнано неприйнятною та відхилено.

Ухвала в цій справі прийнята Комітетом 7 листопада 2024 року, оприлюднена 28 листопада 2024 року та є остаточною.

Обставини справи

Справа стосувалася покарання, застосованого до заявника, у вигляді позбавлення волі, яке внаслідок касаційного оскарження за скаргою Міністра юстиції / Генерального прокурора, було збільшено після того, як він відбув більш ніж половину початкового строку покарання і вже був умовно-достроково звільнений з установи відбування покарання.

22 листопада 2016 року в будинку заявника, де він проживав зі своїм братом і матір'ю, з метою пошуку наркотиків поліція провела обшук. Під час обшуку було виявлено понад 5 кілограмів марихуани. Заявник заявив, що знайшов наркотики в лісі та приніс їх додому. Пізніше він відмовився від цих показань, заявивши, що зробив їх з метою захисту члена своєї сім'ї (він відмовився розкрити особу цієї людини), і відмовився давати будь-які подальші пояснення. До арешту він не мав судимостей.

23 травня 2017 року Опольський окружний суд (Sąd Okręgowy) визнав заявника винним у незаконному зберіганні великої кількості наркотиків відповідно до частини 2 статті 53 Закону від 29 липня 2005 року про запобігання наркоманії (Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii) та, застосувавши виняткове пом'якшення покарання (nadzwyczajne złagodzenie kary), призначив йому покарання у вигляді двох років позбавлення волі. Мінімальне покарання, передбачене частиною 2 статті 53, становило 3 роки позбавлення волі. Суд зазначив, що до арешту заявник мав бездоганну репутацію, і не було жодних доказів того, що він намагався розповсюджувати наркотики; тому покарання навіть найбільш м'яким покаранням, передбаченим за таке правопорушення, було б очевидно непропорційним.

6 жовтня 2017 року Апеляційний суд Вроцлава (Sąd Apelacyjny) змінив вирок суду першої інстанції, додатково призначивши покарання у вигляді штрафу (poważka) у розмірі 1 000 польських злотих (PLN) (приблизно 220 євро), які мали бути сплачені на користь реабілітаційного центру для наркозалежних осіб. У своєму письмовому обґрунтуванні апеляційний суд вказав, що суд першої інстанції справедливо вважав, що призначення навіть найнижчого покарання, передбаченого законом, було б непропорційно суворим, зважаючи на поведінку та особисту ситуацію заявника, а також обставини правопорушення. У зв'язку з цим суд послався на те, що заявник не мав судимостей, вів прийнятний спосіб життя і надавав допомогу своїй родині. 26 лютого 2018 року заявник почав відбувати покарання у вигляді позбавлення волі в установі виконання покарань в місті Глубчице (Głubczyce).

22 березня 2018 року Міністр юстиції / Генеральний прокурор (далі – лише Генеральний прокурор) подав касаційну скаргу (kasacja) до Верховного Суду (Sąd Najwyższy). Він стверджував, що покарання, призначене заявнику, було очевидно занадто м'яким (rażąca niewspółmierność kary) через явно необґрунтоване застосування виняткового пом'якшення.

13 лютого 2019 року, за клопотанням начальника установи виконання покарань, Опольський окружний суд звільнив заявника від відбування покарання умовно-достроково застосувавши дворічний іспитовий строк. Він зобов'язав його регулярно з'являтися до офіцера з питань умовно-дострокового звільнення (kurator sądowy) та працевлаштуватися. Суд також зазначив, що клопотання про умовно-дострокове звільнення заявника подав начальник установи виконання покарань, і що прокурор не заперечував проти цього клопотання. Після звільнення заявник працевлаштувався й постійно контактував зі своїм офіцером з питань умовно-дострокового звільнення; за думкою останнього ресоціалізація заявника проходила належним чином.

Заявник та його призначений судом захисник з'явилися на судові засідання 28 березня 2019 року у Верховному Суді. Того ж дня Верховний Суд скасував вирок від 6 жовтня 2017 року і направив справу на повторний розгляд до Апеляційного суду Вроцлава. Він встановив, що застосування виняткового пом'якшення покарання не було обґрунтованим відповідно до закону. Отже, призначене покарання було явно м'яким. Верховний Суд не взяв до уваги умовно-дострокове звільнення заявника попри інформування про це адвокатом заявника.

Верховний Суд постановив, що оцінка того, чи відповідає правопорушник умовам, передбаченим частиною 2 статті 60 Кримінального кодексу (Kodeks Karny), однозначно належить до компетенції суду, який виносить вирок, який повинен навести аргументи на обґрунтування свого висновку про те, що за обставин справи існували підстави для такого порядку дій. Також не може бути жодних сумнівів у тому, що особливо виправдані випадки, про які йдеться у частині 2 статті 60 Кримінального кодексу, суттєво відрізняються від звичайних випадків, які регулюються стандартними рекомендаціями призначення покарання. Ці рекомендації передбачали застосування можливих покарань, які не виходили за рамки встановлених законом меж. Однак застосування виняткового пом'якшення покарання без доведення того, що воно дійсно було виправдане особливими обставинами, не становило порушення матеріального права, але повністю виправдовувало висновок про те, що покарання, призначене за таких умов, було явно непропорційним.

Верховний Суд також зазначив, що стосовно заявника вимога довести наявність особливих обставин для виправдання призначення покарання, нижчого за встановлену законом нижчу межу, не була виконана у спосіб, який

можна було б схвалити. На його думку, апеляційний суд, обґрунтовуючи своє рішення в цій частині, продублював аргументи суду першої інстанції щодо відсутності у заявника судимостей, його соціально прийнятному способу життя і того факту, що він надавав допомогу своїй родині. Верховний Суд погодився з Генеральним прокурором, що підстави для прийняття рішення, наведені апеляційним судом, насправді стосувалися лише загальних обставин справи, які повинні були мати лише незначний вплив на вирок, а тому виняткове пом'якшення покарання не повинно було застосовуватися у справі заявника.

23 травня 2019 року Опольський окружний суд скасував своє рішення від 13 лютого 2019 року та закриття провадження щодо умовно-дострокового звільнення заявника. Він постановив, що у зв'язку з тим, що Верховний Суд скасував остаточне рішення Апеляційного суду Вроцлава, більше не існує жодного остаточного рішення, відповідно до якого він міг би відбувати покарання.

30 травня 2019 року Вроцлавський апеляційний суд змінив вирок Опольського окружного суду від 23 травня 2017 року та засудив заявника до 3 років позбавлення волі та штрафу в розмірі 500 злотих (125 євро). Він залишив у силі призначення штрафів і стверджував, що суд першої інстанції не довів, що мав місце «особливо виправданий випадок», в якому навіть найм'якше покарання, передбачене за даний злочин, було б занадто суворим для заявника. Розглядаючи аргументи прокурора, який спочатку просив засудити заявника до 4 років позбавлення волі, суд взяв до уваги час, проведений заявником в установі виконання покарань, і його умовно-дострокове звільнення за клопотанням начальника в'язниці в місті Глубчице, і дійшов висновку, що у світлі цих обставин покарання, про яке просив прокурор, було б занадто суворим. 14 жовтня 2019 року заявника доставили до установи виконання покарань в місті Стшельце-Опольські (Strzelce Opolskie) для відбування решти покарання.

29 квітня 2021 року за клопотанням заявника Опольський окружний суд ухвалив рішення про його негайне умовно-дострокове звільнення від відбування решти трирічного покарання та встановив дворічний іспитовий строк, вказавши, що заявник вже відбув більше половини призначеного йому покарання; його поведінка під час відбування покарання не викликала жодних занепокоєнь; і були підстави вважати, що заявник, перебуваючи на волі, буде дотримуватися законів і не вчинить нового злочину.

Оцінка Суду

Перегляд остаточного та обов'язкового рішення не повинно розглядатися як прихована апеляція, а від принципу правової визначеності може бути

здійснено відступ з метою забезпечення виправлення фундаментальних недоліків або судової помилки (див., наприклад, рішення у справі *Ryabukh v. Russia*, № 52854/99, § 52, ЄСПЛ 2003-IX) або для виправлення «помилки, що має основоположне значення для судової системи», але не заради правового пуризму (див. *Sutyazhnik v. Russia*, № 8269/02, § 38, 23 липня 2009 року) (пункт 39 рішення).

ЄСПЛ вважав, що обвинувальний вирок, який ігнорує ключові докази, є кримінальною судовою помилкою, і що залишення таких помилок не виправленими може серйозно вплинути на справедливість, чесність і суспільну репутацію судового розгляду (див. рішення у справах *Lenskaya v. Russia*, № 28730/03, §§ 39–40, 29 січня 2009 року, і *Giuran v. Romania*, № 24360/04, § 39, ЄСПЛ 2011 (витяги)). Аналогічно, Суд встановив, що залишення в силі після перегляду засудження, яке порушило право на справедливий судовий розгляд, становило помилку в оцінці, яка продовжила це порушення (див. рішення у справі *Yaremenko v. Ukraine* (no. 2), № 66338/09, §§ 52–56 і 64–67, 30 квітня 2015 року). Крім того, свавільне поновлення кримінального провадження, зокрема на шкоду засудженому, порушує право на справедливий судовий розгляд (див. рішення у справах *Savinskiy v. Ukraine*, № 6965/02, § 25, 28 лютого 2006 року; *Radchikov v. Russia*, № 65582/01, § 48, 24 травня 2007 року; та *Ştefan v. Romania*, № 28319/03, § 18, 6 квітня 2010 року) (пункт 40 рішення).

ЄСПЛ також розглядав інші стадії кримінального провадження, на яких заявники вже були не «особами, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення», а особами, «засудженими» в результаті судових рішень, які вважаються остаточними відповідно до національного законодавства. З огляду на те, що «кримінальне обвинувачення» є автономним поняттям, і беручи до уваги вплив, який процедура розгляду апеляції з питань права може мати на визначення кримінального обвинувачення, включаючи можливість виправлення юридичних помилок, ЄСПЛ вирішив, що така процедура охоплюється гарантіями статті 6 (див. рішення у справі *Meftah and Others v. France* [ВП], №№ 32911/96 та 2 інших, § 40, ЄСПЛ 2002-VII), навіть якщо вона розглядається як надзвичайний засіб правового захисту в національному законодавстві та стосується судового рішення, яке не підлягає оскарженню в порядку звичайної апеляції. Тим самим ЄСПЛ постановив, що гарантії статті 6 застосовуються до кримінальних проваджень, в яких компетентний суд розпочав розгляд прийнятності заяви про надання дозволу на оскарження з метою скасування вироку (див. рішення у справі *Monnell and Morris v. the United Kingdom*, 2 березня 1987 року, § 54, Series A № 115) (пункт 41 рішення).

Із загальних принципів, викладених вище, випливає, що стаття 6 Конвенції застосовується в її кримінальному аспекті до кримінальних проваджень, що стосуються засобів захисту, які класифікуються як надзвичайні

в національному законодавстві, коли національний суд повинен визначити обвинувачення. Таким чином, ЄСПЛ розглянув питання застосовності статті 6 до надзвичайних засобів юридичного захисту, намагаючись встановити, чи був національний суд зобов'язаний під час розгляду відповідного засобу юридичного захисту визначати кримінальне обвинувачення (пункт 42 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що ця справа стосується касаційної скарги, поданої Генеральним прокурором більш ніж через 5 місяців після остаточного засудження заявника. Цю скаргу слід відрізнити від касаційної скарги, яка могла бути подана сторонами провадження протягом 30 днів після винесення остаточного, що означало б продовження кримінального провадження (див., наприклад, рішення у справі *Kudła v. Poland* [ВП], № 30210/96, §§ 121–22, ЄСПЛ 2000-XI). На думку ЄСПЛ, за конкретних обставин цієї справи наслідки касаційної скарги, поданої Генеральним прокурором після закінчення загального тридцятиденного строку, встановленого законом, повинні оцінюватися у світлі принципів, що регулюють поновлення провадження (пункт 43 рішення).

У зв'язку з цим ЄСПЛ зазначив, що заявник був засуджений остаточним вироком 6 жовтня 2017 року і почав відбувати покарання у вигляді позбавлення волі 26 лютого 2018 року. 22 березня 2018 року Генеральний прокурор подав касаційну скаргу, стверджуючи, що покарання, призначене заявнику, було очевидно надто м'яким. 13 лютого 2019 року Опольський окружний суд ухвалив рішення про умовно-дострокове звільнення заявника. Невдовзі після звільнення заявника, 28 березня 2019 року, Верховний Суд скасував рішення Вроцлавського апеляційного суду та направив справу на повторний розгляд до цього ж суду. У своєму рішенні Верховний Суд не пояснив, які саме основоположні недоліки кримінального провадження вимагали усунення (див. рішення у справі *Tığrak v. Turkey*, № 70306/10, § 48, 6 липня 2021 року). У своєму аргументуванні він зосередився на тому, що застосування виняткового пом'якшення покарання судами першої та другої інстанцій не було достатньо обґрунтованим (пункт 44 рішення).

Крім того, ЄСПЛ підкреслив, що в мотивувальній частині рішення Верховного Суду від 28 березня 2019 року не містилося жодних міркувань щодо впливу повторного розгляду справи та будь-яких подальших проваджень на індивідуальну ситуацію заявника. Зокрема, не було приділено уваги тому факту, що заявник вже відбув більш ніж половину свого покарання і був звільнений з установи виконання покарань умовно-достроково за результатами провадження, ініційованого начальником цієї установи. Так само не було надано конкретної оцінки ситуації заявника в рішенні Апеляційного суду Вроцлава від 30 травня 2019 року, винесеному після повторного розгляду справи. Щоправда, цей суд зазначив, що заявника було звільнено умовно-достроково за клопотанням начальника установи виконання покарань, але лише для того, аби підтримати

аргумент про те, що покарання, про яке просив прокурор, було б занадто суворим. У світлі вищевикладеного ЄСПЛ вважав, що обґрунтування рішень як Верховним, так і Апеляційним судами, не відповідало необхідним стандартам, які б свідчили про те, що вони встановили справедливий баланс між інтересами заявника та необхідністю забезпечення ефективності системи правосуддя (пункт 45 рішення).

Що стосується існування та дії процесуальних гарантій, ЄСПЛ визнав, що касаційна скарга була подана Генеральним прокурором протягом встановленого законом строку, а саме – менше ніж через 1 рік після винесення остаточного вироку заявнику, і що процесуальні гарантії, які існують у національній правовій системі, у справі заявника під час провадження були дотримані. Зокрема, йому було вручено копію касаційної скарги Генерального прокурора, він мав можливість брати участь у засіданнях у Верховному Суді та був представлений своїм захисником. Однак ЄСПЛ вважав, що відсутність оцінки будь-яких основоположних недоліків кримінального провадження, а також відсутність будь-якого розгляду ситуації заявника не відповідали стандартам судової практики ЄСПЛ щодо права на справедливий судовий розгляд відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції. Відповідно, було порушення цього положення щодо принципу справедливого судового розгляду (пункти 46–47 рішення).

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 14 листопада 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася члена релігійної громади «Свідків Єгови», якого було госпіталізовано в лікарню як невідкладного пацієнта і якому було зроблено переливання крові незважаючи на те, що він раніше заявив про свою відмову від цієї процедури, як частини своїх релігійних переконань.

У 1998 році законодавчий орган Данії прийняв Закон про права пацієнтів. У 2005 році, взявши до уваги Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) та Конвенцію про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину 1997 року (далі – Конвенція Ов'єдо), законодавчий орган вирішив відтворити положення Закону про права пацієнтів у Законі про охорону здоров'я.

Таким чином, на час подій у цій справі Закон Данії про охорону здоров'я встановлював таке правове регулювання. Відповідно до статті 15, жодне лікування не могло бути розпочато або продовжено без інформованої згоди пацієнта. Проте стаття 19 Закону передбачала винятки із цього правила, зокрема у випадку, коли пацієнт, який тимчасово не здатний дати інформовану згоду, перебував в ситуації, коли для його виживання необхідне негайне лікування.

Стаття 24 Закону містила норми про автономію пацієнта в особливих випадках, встановлюючи його право на відмову від переливання крові. Частина 1 статті 24 встановлювала, що лікування, пов'язане з переливанням крові або її препаратів, не може бути розпочато або продовжено без інформованої згоди пацієнта. Відповідно до частини 2 статті 24, відмова пацієнта від отримання крові або препаратів крові мала бути надана в контексті поточного перебігу хвороби і ґрунтуватися на отриманій від медичного працівника інформації про наслідки для здоров'я пацієнта, якщо кров або препарати крові не будуть вводитися під час лікування.

Стаття 22 Закону встановлювала, що положення статті 19 не застосовуються до статті 24. Це означало, що проведення лікування без згоди пацієнта, зокрема, в ситуаціях, коли воно необхідне для виживання непритомного пацієнта, за загальним правилом, передбаченим статтею 19, не застосовується, якщо пацієнт відмовився від переливання крові в контексті поточного перебігу хвороби. У такій ситуації відмова пацієнта повинна була поважатися, навіть якщо переливання крові було життєво необхідним.

Якщо відмова від переливання крові була заявлена до початку захворювання, то зі змісту статті 20 Закону про охорону здоров'я та підготовчих зауважень до нього випливало, що така попередня вказівка повинна розглядатися як актуальна і братися до уваги при прийнятті рішень медичним персоналом щодо лікування, якщо можна вважати, що вказівка все ще є актуальною і релевантною. Однак, згідно зі статтею 24, якщо її порівнювати зі статтею 19 Закону, попереднє розпорядження не перешкоджало лікарям проводити переливання крові без згоди пацієнта, зокрема в ситуаціях, коли пацієнт без свідомості не зробив інформованої відмови від переливання крові в контексті поточного перебігу хвороби і перебував в стані, коли переливання крові було необхідним для виживання пацієнта.

19 вересня 2014 року після падіння з двометрової висоти 67-річний L. у стані свідомості був госпіталізований до відділення невідкладної допомоги місцевої лікарні. При собі він мав попереднє медичне розпорядження, підписане ним 11 лютого 2012 року, про те, що він, як Свідок Єгови, відмовляється від переливання крові та отримання препаратів крові.

Негайно проведене у лікарні обстеження показало наявність у L. кількох кровотеч. В ніч на 20 вересня стан L., який втратив свідомість, почав значно погіршуватися: рівень його гемоглобіну постійно знижувався, згодом його підключили до штучної вентиляції легень. Проте його стан продовжував погіршуватися.

На початку лікування у медичній документації L. було зафіксовано, що пацієнту не можна давати препарати крові через його релігійні переконання. Пізніше, коли L. вже був у непритомному стані, в медичних документах було додатково зафіксовано, що в поточній ситуації, яка потенційно загрожувала його життю, не вдалося отримати власну думку L. щодо переливання крові, і що хоча, ймовірно, він не змінив своєї думки з 2012 року, коли підписав попереднє медичне розпорядження, медперсонал не зміг перевірити це припущення.

У період з 20 по 22 вересня 2014 року медперсонал щодня зустрічався із дружиною L., першою заявницею, та їхніми дітьми, інформуючи їх про важкий стан пацієнта. Під час цих зустрічей родина L. також звертала увагу медперсоналу на неможливість застосування для лікування L. переливання крові з огляду на його релігійні погляди.

Беручи до уваги побажання L., висловлені ним у його попередніх медичних розпорядженнях, медичний персонал намагався не допустити зниження рівня гемоглобіну L. до небезпечного для життя рівня, використовуючи кровотворні препарати. Проте 22 вересня 2014 року лікарі все ж визнали за необхідне провести пацієнту переливання крові для врятування його життя.

L. помер 21 жовтня 2014 року. Причина його смерті не була пов'язана з переливанням крові 22 вересня 2014 року.

Стверджуючи, що переливання крові було проведено проти волі її чоловіка, перша заявниця подала скаргу до Управління безпеки пацієнтів, яке не знайшло в діях лікарні жодних порушень. Перша заявниця оскаржила це рішення до суду, отримавши судове рішення на свою користь. Проте Верховний Суд, який переглядав справу, відмовив у задоволенні позову.

Верховний Суд вважав, що Закон про охорону здоров'я надавав правові підстави для переливання крові L., коли він був непритомний 22 вересня 2014 року, попри його попередні вказівки про відмову від переливання крові. Ключовою тут була та обставина, що після нещасного випадку L. був не в змозі висловити свої власні побажання. Той факт, що під час падіння і госпіталізації він мав при собі попереднє медичне розпорядження про відмову від переливання крові, не відповідав вимозі частини 2 статті 24 Закону про охорону здоров'я про те, що відмова від переливання крові повинна бути інформованою і наданою в контексті поточного перебігу хвороби. Крім того, медична інформація у справі однозначно вказувала на те, що на момент переливання крові він перебував у стані, коли таке втручання було необхідним для його виживання.

Верховний Суд детально проаналізував положення чинного Закону про охорону здоров'я та підготовчі документи до попереднього Закону про права пацієнтів. Верховний Суд підкреслив, що при розробці першого закону саме для того, щоб врахувати побажання Свідків Єгови, які з релігійних причин не бажали отримувати кров або препаратів крові під час хірургічних операцій або інших процедур, було вирішено включити до Закону спеціальну статтю, яка встановлювала, що жодне лікування не могло бути розпочато або продовжено без інформованої згоди пацієнта. Однак це положення спеціально було поставлено в залежність від того, що відмова пацієнта від отримання крові або її препаратів мала відбуватися в контексті поточного перебігу хвороби і ґрунтуватися на інформації, наданій медичним працівником про наслідки для здоров'я пацієнта, якщо він не буде вводити кров або її препарати в рамках лікування. Як видно із підготовчої документації до законопроекту, це застереження було спеціально запроваджено як гарантія того, що попередні розпорядження пацієнта дійсно відображатимуть його актуальні побажання, а також для уникнення ситуацій, коли пацієнт, якби він був при свідомості, вважав би за краще на той момент продовжувати жити, або що нові методи лікування, розроблені після надання ним попереднього розпорядження, могли б настільки поліпшити життя пацієнта, що пацієнт погодився би на лікування.

Верховний Суд зазначив, що попереднє розпорядження про відмову від переливання крові або іншого медичного лікування має переконливий вплив, але не є обов'язковим до виконання, якщо мова йде про лікування, яке рятує життя, наприклад, непритомного пацієнта. Вимога частини 2 статті 24 Закону про

охорону здоров'я покликана забезпечити баланс між особистою автономією пацієнта, його безпекою і документуванням встановлених побажань пацієнта.

Оскільки протягом перших днів після госпіталізації L. лікували кровотворними препаратами, щоб врахувати його попередні розпорядження щодо переливання крові, і останнє було проведено лише тоді, коли стало зрозуміло, що воно необхідне для його виживання, Верховний Суд вважав, що немає підстав стверджувати, що переливання крові, яке було зроблено L. на підставі положень статті 24 Закону про охорону здоров'я у поєднанні зі статтею 19, було порушенням статей 8 і 9 Конвенції.

Заявники скаржилися на порушення статей 8 та 9 Конвенції.

Оцінка Суду

Спочатку Суд зазначив, що оскільки висловлена L. відмова від переливання крові ґрунтувалася на його вірності вченню його релігійної громади, у цій справі тісно переплетені два різних права: право на повагу до приватного життя і право на свободу совісті та віросповідання. Проте оскільки справа все ж таки головним чином стосується автономії та особистої недоторканності пацієнта у зв'язку з медичним лікуванням, Суд вирішив розглядати її саме за статтею 8 з урахуванням статті 9, аналогічно застосованому ним підходу у нещодавній справі *Pindo Mulla v. Spain* [ВП], № 15541/20, від 17 вересня 2024, в якій Суд узагальнив судову практику та принципи щодо скарги на переливання крові у випадку екстреної медичної ситуації Свідку Єгови, яка під час свого лікування відмовилася від такого методу лікування усно та письмово (§§ 146–153).

В контексті справи, що розглядалася, Суд звернув увагу на відповідні формулювання положень Закону про охорону здоров'я, які, з одного боку, встановлювали загальне правило автономії пацієнта включно із правом відмовитися від переливання крові, яке повинно поважатися, проте, з іншого, вимагали, щоб така відмова була надана ним в контексті поточного перебігу його хвороби та повинна була ґрунтуватися на наданій медичним працівником інформації про наслідки для здоров'я пацієнта у разі відмови від переливання крові або препаратів крові. З огляду на формулювання цих положень Закону про охорону здоров'я та зміст пояснювальної записки до попереднього Закону про права пацієнтів Суд був переконаний, що втручання у вигляді переливання крові було чітко визначено в законі і відповідало вимогам доступності та передбачуваності, а також, що не було жодних елементів, які б вказували на те, що Верховний Суд тлумачив і застосовував національне законодавство у свавільний або явно необґрунтований спосіб.

Розглядаючи питання про те, чи мало втручання законну мету, Суд погодився із позицією Уряду, який стверджував, що законною метою був інтерес

Держави в захисті життя і здоров'я своїх громадян. Суд зазначив, що передбачений Законом про охорону здоров'я виняток щодо надзвичайних ситуацій, якщо розглядати його з урахуванням пояснювальної записки до попереднього Закону, дуже близький за змістом до положень Конвенції Ов'єдо, а також пункту 7.4 Резолюції 1859 (2012) Парламентської Асамблеї та Лісабонської декларації Всесвітньої медичної асоціації. Всі ці документи поділяють стурбованість тим, що життєво важливе медичне лікування повинно бути дозволено в надзвичайних ситуаціях, щоб врятувати життя пацієнтів, коли їхні власні бажання не можуть бути достатньою мірою встановлені. Суд також нагадав, що відповідно до статей 2 і 8 Конвенції Держави мають обов'язок забезпечувати захист пацієнтів лікарень. Таким чином, можна стверджувати, що втручання мало на меті «захист здоров'я».

Перейшовши до розгляду питання про те, чи було втручання необхідним, спочатку Суд нагадав, що нещодавно він вже розглядав питання «раніше висловлених побажань пацієнта» з урахуванням положень Конвенції, Конвенції Ов'єдо та порівняльного дослідження, проведеного для цілей згаданої вище справи Pindo Mulla, яке засвідчило різноманітність підходів європейських країн до вирішення питання захисту права на життя і права на повагу до автономії пацієнта з урахуванням раніше висловлених пацієнтом поглядів. Суд повторив, що, на його думку, Держави-учасниці не зобов'язані відповідно до статті 8 Конвенції надавати обов'язкову юридичну силу попереднім розпорядженням пацієнта, наприклад, тим, що були підписані L. 11 лютого 2012 року.

Суд також взяв до уваги відповідні положення національного законодавства та весь процес їх прийняття, під час якого було враховано побажання Свідків Єгови. Вимога частини 2 статті 24 Закону про охорону здоров'я про те, що відмова пацієнта від препаратів крові є обов'язковою, тільки якщо вона зроблена в ході поточної хвороби пацієнта і ґрунтується на інформації, наданій медичними працівниками про наслідки такої відмови, спрямована на забезпечення того, щоб рішення пацієнта було актуальним і усвідомленим, і щоб непристомному пацієнту, який, можливо, хотів би жити, не було відмовлено в лікуванні, яке рятує життя. Суд вказав, що ця вимога підпадає під межі свободи розсуду Держави, коли йдеться про досягнення балансу між її обов'язком захищати життя і правом пацієнта на автономію.

Щодо конкретних обставин цієї справи Суд зазначив, що після нещасного випадку L. був не в змозі висловити власні побажання «в контексті поточного перебігу його хвороби». Той факт, що під час падіння і госпіталізації він мав при собі попереднє медичне розпорядження про відмову від переливання крові, не відповідав зазначеній вище вимозі частини 2 статті 24 Закону про охорону здоров'я. Відповідно, Суду необхідно було вирішити питання про те, чи вважалось попереднє медичне розпорядження актуальним і чи бралось

воно до уваги медичним персоналом при прийнятті рішень щодо лікування, як того вимагала стаття 20 Закону про охорону здоров'я.

Суд вказав, що він не ставить під сумнів, що лікарі, які лікували L., діяли відповідно до цих розпоряджень і намагалися уникнути переливання крові доти, доки це не було визнано необхідним для виживання L.

Відповідно, Суд дійшов висновку, що надане Верховним Судом обґрунтування його рішення було релевантним та достатнім для встановлення того, що оскаржуване втручання можна вважати «необхідним у демократичному суспільстві» та пропорційним меті захисту здоров'я, і що органи влади Держави-відповідача діяли в межах своєї свободи розсуду, взявши до уваги критерії, викладені в практиці Суду, зокрема у згаданій вище справі Pindo Mulla.

Висновок

Відсутність порушення статті 8 (право на повагу до приватного життя) у поєднанні зі статтею 9 (свобода думки, совісті і релігії) Конвенції.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 5 листопада 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася пропозиції Верховної Ради України (далі – ВРУ) про звільнення заявниці з посади судді Конституційного Суду України (далі – КСУ) за «порушення присяги» стверджувано в порушення статей 6, 8, 10 і 18 Конвенції.

У вересні 2010 року З'їзд суддів України (далі – З'їзд суддів) призначив заявницю на посаду судді КСУ строком на 9 років без права бути призначеною повторно.

24 лютого 2014 року ВРУ прийняла Постанову «Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді» (далі – Постанова), у якій зазначалося, що судді КСУ, які ухвалили рішення від 30 вересня 2010 року про визнання неконституційними внесення змін до Конституції України у 2004 році, порушили присягу судді. Цією Постановою ВРУ звільнила суддів КСУ, призначених ВРУ (див. *Ovcharenko and Kolos v. Ukraine*, № 27276/15 та 33692/15, §§ 5–20, 12 січня 2023 року, та *Golovin v. Ukraine*, № 47052/18, § 6, 13 липня 2023 року). Він також запропонував Президентові України та З'їзду суддів ужити заходів для звільнення суддів КСУ, які були ними призначені відповідно, включаючи заявницю. Зрештою ВРУ звернулася до Генеральної прокуратури України («ГПУ») з проханням розпочати кримінальне розслідування обставин прийняття КСУ згадуваного рішення.

У березні 2014 року заявниця оскаржила Постанову ВРУ до національних судів. Остаточним рішенням від 28 квітня 2015 року Верховний Суд України (далі – ВСУ) відхилив позов заявниці; він постановив, що ВРУ мала повноваження оцінити рішення КСУ від 30 вересня 2010 року, оскільки внесення змін до Конституції України та призначення або звільнення однієї третини суддів КСУ належало до компетенції ВРУ. ВСУ підкреслив, що ВРУ не розглядала питання про звільнення заявниці, а лише запропонувала З'їзду суддів його розглянути, що призначив її на посаду судді. ВСУ також зазначив, що ВРУ діяла в межах своїх повноважень, звернувшись до ГПУ з проханням розслідувати можливе кримінальне правопорушення у зв'язку з прийняттям КСУ Рішення від 30 вересня 2010 року.

Заявниця не повідомила ЄСПЛ про подальший розвиток подій у її справі після рішення ВСУ від 28 квітня 2015 року, але загальнодоступні джерела інформації свідчили про наступне.

14 травня 2019 року заявницю було обрано Головою КСУ її колегами. 20 травня 2019 року вона, як Голова КСУ, привела до присяги новообраного Президента України.

17 вересня 2019 року заявниця подала у відставку з посади судді КСУ після завершення дев'ятирічного строку повноважень.

8 жовтня 2020 року Президент України присвоїв заявниці почесне звання «Заслужений юрист України».

Заявниця скаржилася за статтею 6 Конвенції (як у кримінальному, так і в цивільному аспектах) на те, що (i) її справа не була розглянута «незалежним і безстороннім судом, встановленим законом»; (ii) їй було відмовлено в процесуальних гарантіях справедливого судового розгляду; (iii) не було дотримано права на обґрунтоване судові рішення; та (iv) не було дотримано принципу правової визначеності, оскільки не існувало жодних часових обмежень для притягнення до відповідальності за «порушення присяги». Заявниця також скаржилася за статтею 8 Конвенції на те, що Постанова порушила її право на повагу до приватного життя, оскільки висновок ВРУ про «порушення присяги» зашкодив її репутації.

Оцінка Суду

Щодо кримінального аспекту статті 6 Конвенції ЄСПЛ вважав, що обставини цієї справи не давали підстав для висновку про те, що вона стосувалася встановлення кримінального обвинувачення (див. *Oleksandr Volkov v. Ukraine*, № 21722/11, §§ 93–95, ЄСПЛ 2013). ЄСПЛ виходив з того, що саме ВРУ запропонував ГПУ розпочати кримінальне розслідування обставин прийняття КСУ рішення 30 вересня 2010 року. Не було жодних ознак того, що заявницю коли-небудь офіційно підозрювали чи звинувачували у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення через її участь у прийнятті згаданого Рішення. Відповідно, стаття 6 Конвенції не є застосовною в її кримінальному аспекті (пункт 12 ухвали).

Що стосується застосовності статті 6 Конвенції в цивільному аспекті, ЄСПЛ неодноразово наголошував, що повинен існувати «спір» («*contestation*» французькою мовою) щодо «цивільного» права, який повинен визнаватися згідно з національним законодавством, незалежно від того, чи захищене це право Конвенцією. Спір має бути справжнім та серйозним, а результат розгляду має бути безпосередньо вирішальним для права, про яке йдеться, при цьому простих незначних зв'язків чи віддалених наслідків для застосування статті 6 Конвенції недостатньо (див., серед інших рішень, *Grzęda v. Poland* [ВП], № 43572/18, § 257, 15 березня 2022 року) (пункт 13 ухвали).

Повертаючись до цієї справи ЄСПЛ зазначив, що законодавство України не перешкоджало заявниці оскаржувати Постанову до національних судів, які, у свою чергу, розглянули її позов по суті. З цього випливало, що існував «спір» про право заявниці оскаржити висновок ВРУ про «порушення присяги», тому можна сказати, що таке право визнається національним законодавством. Тим не менш, поняття «цивільні права та обов'язки» є автономним поняттям, що впливає з Конвенції, яке не можна тлумачити виключно шляхом посилання

на внутрішнє законодавство Держави-відповідача (див. *Grzęda v. Poland*, згадане вище, § 287) (пункт 14 ухвали).

ЄСПЛ уже пройшов певний шлях у визнанні існування «права» згідно з цивільним аспектом статті 6 Конвенції, розробивши ширший підхід, згідно з яким «цивільний» аспект охоплює справи, які спочатку не здавалися такими, що стосується цивільного права, проте які можуть мати прямі та значні наслідки для приватного майнового або немайнового права, що належить особі (див. *Denisov v. Ukraine* [ВП], № 76639/11, § 51, 25 вересня 2018 року). З цього слідувало, що для того, щоб стаття 6 Конвенції в її цивільному аспекті була застосована до цієї справи, суперечка має бути «справжньою», «серйозною» та «безпосередньо вирішальною» для права, про яке йдеться (пункт 15 ухвали).

ЄСПЛ спочатку зазначив, що, на відміну від заявників у справах *Ovcharenko and Kolos i Golovin*, ВРУ не звільняла заявницю з посади судді КСУ, оскільки вона не мала компетенції застосовувати таке дисциплінарне стягнення. Натомість ВРУ запросила інші компетентні органи розглянути це питання. У справі заявниці лише З'їзд суддів, який призначив її на посаду судді КСУ, мав право видавати приймати рішення про звільнення. Однак З'їзд суддів не прислухався до пропозиції ВРУ, і заявниця залишалася на посаді судді КСУ до її відставки після спливу максимального строку повноважень (пункт 16 ухвали).

ЄСПЛ також підкреслив, що в прийнятті Постанови, в якій ВРУ оцінювала рішення КСУ від 30 вересня 2010 року, неминуче був політичний елемент. ВСУ постановив, що така оцінка була законною через повноваження ВРУ вносити зміни до Конституції, а також призначати та / або звільняти одну третину суддів КСУ. ЄСПЛ не вбачив підстав ставити під сумнів таке тлумачення повноважень ВРУ у справі заявниці через відсутність будь-яких «прямих і значних наслідків» для її приватних майнових або немайнових прав. Таким чином, не було жодних ознак того, що Постанова мала вплив на винагороду заявниці, як судді КСУ, тому вона не зазнала жодних майнових наслідків. Що стосується немайнових прав, то не можна сказати, що Постанова мала будь-який вплив на професійну та соціальну репутацію заявниці, враховуючи її наступне обрання Головою КСУ, її роль у приведенні до присяги Президента України та почесне звання, яке їй було присвоєно (пункт 17 ухвали).

Вищезазначених міркувань було достатньо для висновку ЄСПЛ про те, що спір заявниці не був «справжнім», «серйозним» та «безпосередньо вирішальним» для її права, визнаного національним законодавством, для того, аби цивільний аспект статті 6 Конвенції був застосовним (пункт 18 ухвали).

Із цього випливало, що скарги заявниці за статтею 6 Конвенції мають бути відхилені як несумісні з положеннями Конвенції відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції (пункт 19 ухвали).

Заявниця також скаржилася за статтею 8 Конвенції на те, що Постанова порушила право на повагу до її приватного життя, оскільки висновок ВРУ про те, що було «порушення присяги», завдав шкоди її репутації (пункт 20 ухвали).

Відповідна судова практика із цього питання була повторно сформульована у справі *Denisov*, цит. вище. Зокрема, ЄСПЛ вирішив, що трудові спори самі по собі не виключаються зі сфери «приватного життя» у значенні статті 8 Конвенції. Існують деякі типові аспекти приватного життя, на які можуть вплинути такі спори через звільнення, пониження в посаді, недопуск до професії чи інші подібні несприятливі заходи. Ці аспекти включають: «внутрішнє коло» заявника; можливість заявника встановлювати та розвивати стосунки з іншими людьми; соціальна та професійна репутація заявника. У таких спорах існують два напрямки, за якими, як правило, виникають питання, пов'язані з приватним життям: або через підстави вжиття оскаржуваного заходу (підхід, заснований на підставах), або, у деяких справах, через наслідки для приватного життя (підхід, заснований на наслідках). Якщо мова йде про останній підхід, то рівень суворості щодо всіх вищезгаданих аспектів набуває вирішального значення. Саме заявник має переконливо продемонструвати, що цей рівень був досягнутий у його справі.

ЄСПЛ визнає, що стаття 8 Конвенції є застосовною лише за умови, що ці наслідки є дуже серйозними та значною мірою впливають на його /її приватне життя. ЄСПЛ встановив критерії для оцінки суворості стверджуваних порушень у різних нормативно-правових контекстах. Страждання заявника мають оцінюватися шляхом порівняння його чи її життя до та після вжиття відповідного заходу. ЄСПЛ також вважає, що при визначенні серйозності наслідків у справах, пов'язаних із трудовими відносинами, доцільно оцінити суб'єктивне сприйняття заявника на фоні об'єктивних обставин конкретної справи. Цей аналіз повинен охоплювати як матеріальний, так і нематеріальний вплив стверджуваного заходу. Однак, заявник має визначити та обґрунтувати характер і ступінь своїх страждань, які повинні мати причинно-наслідковий зв'язок з оскаржуваним заходом (пункт 21 ухвали).

У цій справі не було жодних ознак того, що будь-яке питання «приватного життя» було причиною для висновку ВРУ про те, що заявниця порушила присягу судді. Цей висновок суворо обмежувався оцінкою виконання нею суддівських функцій, і навіть заявниця розглядала оскаржувані події як свавільний та політично вмотивований напад на КСУ, як інституцію – питання, не пов'язане з її приватним життям (див., аналогічний підхід, *Ovcharenko and Kolos*, цит. вище, § 86). Проте заявниця стверджувала, що Постанова, яка містила такий висновок, мала суттєвий шкідливий вплив на її репутацію. Таким чином, ЄСПЛ вважав доцільним дотримуватися підходу, заснованого на наслідках, і перевірити, чи мала Постанова достатньо серйозні негативні наслідки для приватного

життя заявниці, зокрема щодо її «внутрішнього кола», а також її можливостей встановлювати та розвивати стосунки з іншими, враховуючи її репутацію (див., *Gyulumyan and Others v. Armenia* (ухв.), № 25240/20, § 89, 21 листопада 2023 року) (пункт 22 ухвали).

Насамперед не було жодних ознак того, що Постанова призвела до зменшення доходу заявниці. Крім того, не було інших ознак того, що оскаржуваний захід вплинув на «внутрішнє коло» її приватного життя (див., для прикладу, *J.V. and Others v. Hungary* (ухв.), № 45434/12, § 132, 27 листопада 2018 року) (пункт 23 ухвали).

Повертаючись до питання встановлення та підтримки стосунків з іншими особами, Постанова не мала наслідком звільнення заявниці з посади судді КСУ – вона залишалася на посаді судді до її відставки по завершенню дев'ятирічного строку (пункт 24 ухвали).

Залишалось перевірити, чи посягала Постанова на репутацію заявниці таким чином, щоб це серйозно вплинуло на повагу, з якою до неї відносились інші, в результаті чого це мало серйозний вплив на взаємодію з суспільством (див., *Gyulumyan and Others v. Armenia*, цит. вище, § 92). Проте Постанова не могла суттєво вплинути на приватне життя заявниці з огляду на відсутність наслідків для її професійної та соціальної репутації (пункт 25 ухвали).

Відповідно, ЄСПЛ не міг не дійти висновку, що негативний вплив оскаржуваного заходу на приватне життя заявниці не перевищив рівень суворості для застосування статті 8 Конвенції. З цього слідувало, що ця стаття не була застосовною у цій справі і скарга заявниці має бути відхилена, як несумісна з положеннями Конвенції відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції (пункт 26 ухвали).

Заявниця також подала інші скарги за статтями 10 і 18 Конвенції. ЄСПЛ вважав, що у світлі всіх наявних у нього матеріалів і тією мірою, в якій оскаржувані питання належать до його компетенції, ці скарги або не відповідали критеріям прийнятності, викладеним у статтях 34 і 35 Конвенції, або не виявляли будь-яких ознак порушення прав і свобод, закріплених у Конвенції чи Протоколах до неї. Отже, заяву було відхилено відповідно до пункту 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Заяву визнано неприйнятною.

Ухвала в цій справі прийнята Комітетом 7 листопада 2024 року, оприлюднена 28 листопада 2024 року та є остаточною.

Обставини справи

Справа стосувалася того, що видавця газет «Daily Mail» та «Mail on Sunday» було зобов'язано сплатити значні витрати, понесені позивачами, які успішно подали проти нього позови про захист приватного життя та / або дифамацію через статті, опубліковані ним у друкованих та онлайн-виданнях у 2017 та 2019 роках. Оскільки один із позивачів уклав угоду про умовний гонорар (CFA) зі своїм юридичним представником, а обидва уклали договір страхування «після події» («after-the-event», далі – АТЕ) компанія-заявник Associated Newspapers Limited була відповідальною не лише за їхні базові витрати, але й за підвищення гонорару, включаючи «гонорар успіху» в рамках CFA, а також за їхні страхові внески АТЕ.

Заявник, компанія Associated Newspapers Limited, є видавцем газет Daily Mail та Mail on Sunday із місцеперебуванням у Сполученому Королівстві.

29 травня 2017 року MailOnline назвав А. S., лівійського бізнесмена, який отримав притулок у Сполученому Королівстві, підозрюваним у теракті, що стався на стадіоні «Манчестер Арена» тижнем раніше. В результаті теракту загинули 22 людини і понад 800 отримали поранення.

А. S. працював у компанії, яка здійснювала грошові перекази між Лівією та Сполученим Королівством, і за декілька днів до теракту на «Манчестер Арени» з ним зв'язався нападник, який хотів обміняти лівійські динари на британську валюту. А. S. відмовив у транзакції, але згодом був затриманий в межах поліцейського розслідування контактів нападника. Його звільнили коли стало зрозуміло, що він не причетний до злочину. Хоча поліція не опублікувала інформацію про нього, його ім'я згадувалося в статті MailOnline. А. S. стверджував, що в результаті цього він втратив роботу і зазнав пов'язаних з цим страждань.

2 березня 2018 року А. S. уклав угоду з адвокатами про умовний гонорар, а в липні 2018 року придбав страховку АТЕ. 21 грудня 2018 року він звернувся з позовом проти Associated Newspapers Limited до суду через порушення недоторканності приватного життя. Оскільки його позов був задоволений, медіакомпанія була зобов'язана виплатити А. S. збитки та витрати, які включали 245 775 фунтів стерлінгів (GBP) плюс ПДВ щодо гонорару успіху, про який він домовився зі своїм адвокатом в межах угоди про умовний гонорар. У листопаді 2011 року компанія виплатила загальну суму в розмірі 822 421 фунт стерлінг.

Друга група справ була порушена Е. Н. і виникла в результаті поліцейського розслідування сексуального насильства над дітьми, відомого як «Операція Мідленд». Звинувачення в сексуальному насильстві були зроблені особою, яка, зрештою, була визнана такою, що сфабрикувала свої заяви. У статтях, опублікованих 28 липня 2019 року в газеті Mail on Sunday та MailOnline, Е. Н. була названа клінічним психологом, який надав достовірності цим твердженням.

У листопаді 2019 року Е. Н. звернулася із позовом проти компанії-заявника до суду через неправдиві та наклепницькі статті, й провадження було врегульовано після пропозиції компанії про врегулювання. В результаті компанія була зобов'язана сплатити Е. Н. витрати на судовий розгляд, які склали 825 164 фунтів стерлінгів, з яких 335 160 фунтів стерлінгів становили внески АТЕ. Вона не уклала угоду про умовний гонорар, але придбала страховку АТЕ за день до початку судового розгляду і збільшила свій рівень покриття в серпні 2020 року. У квітні 2021 року Е. Н. повідомила, що готова прийняти 709 095 фунтів стерлінгів як повне і остаточне врегулювання своєї вимоги про відшкодування витрат, суми, яку медіакомпанія згодом виплатила.

До ЄСПЛ компанія-заявник скаржилася на те, що її зобов'язання сплатити гонорари успіху та / або страхові внески АТЕ, понесені у справах, порушених А. S. та Е. Н., порушило статтю 10 Конвенції. Вона стверджувала, що тягар, покладений на відповідачів, які програли справи, був надмірним і несправедливим, а загроза таких зобов'язань явно могла перешкоджати участі преси в обговореннях з питань, що викликають законне занепокоєння.

Оцінка Суду

Гонорар успіху

Відповідне національне законодавство та практика щодо витрат, СФА, гонорарів успіху та страхування АТЕ були детально викладені в рішенні 2011 року MGN Limited v. the United Kingdom та в ухвалі 2022 року MGN Limited v. the United Kingdom. ЄСПЛ повторив, що вимога про сплату гонорару успіху ґрунтується на національному законодавстві, зокрема на Законі про суди та юридичні послуги 1990 року, Законі про доступ до правосуддя 1999 року, Наказах про умовний гонорар 1995 та 2000 років, а також на Правилах цивільного судочинства та відповідних Керівництвах щодо судової практики. Він погодився, що угода про гонорар успіху мала на меті забезпечити якомога ширший доступ громадськості до юридичних послуг у цивільних справах, у тому числі для людей, які в іншому випадку не змогли б дозволити собі адвоката.

Схема умовного гонорару була предметом детальних і тривалих консультацій, ініційованих Міністерством юстиції з 2003 року, і, зокрема, основоположного огляду, опублікованого компанією Jackson LJ («Огляд

Джексона» (the Jackson Review)). Дійсно, у рішенні у справі MGN Limited ЄСПЛ значною мірою спирався на чотири конкретні недоліки, вперше виявлені в цьому огляді: відсутність цілеспрямованості режиму й будь-яких кваліфікаційних вимог до позивачів, яким дозволяється укладати CFA; відсутність будь-якого стимулу з боку позивача контролювати понесення судових витрат від свого імені, а також той факт, що судді оцінювали ці витрати лише наприкінці розгляду справи, коли було вже надто пізно контролювати витрачені кошти; ефект «шантажу» або «заякування» через те, що тягар витрат, покладений на протилежні сторони, був настільки надмірним, що часто сторони були змушені достроково піти на мирову угоду попри хороші перспективи успішного захисту; а також той факт, що режим дозволяв адвокатам і баристерам «обирати» справи, які можуть бути виграні, і уникати позовів з меншими шансами на успіх.

У рішенні у справі MGN Limited, в контексті статті 10 Конвенції, ЄСПЛ встановив, що вимога про сплату заявником гонорару успіху позивачеві була непропорційною її цілям, і дійшов висновку, що такий порядок виплати гонорару перевищує навіть широку свободу розсуду, надану Урядом в таких питаннях.

Після цього рішення було прийнято законодавство, яке звільняє сторони, що програли справу, від сплати гонорарів успіху та страхових внесків АТЕ, за винятком справ щодо дифамації або справ про захист приватного життя. Відповідальність за виплату гонорару успіху в таких справах була скасована (за винятком випадків, коли CFA було укладено до скасування, як у цій справі), але позивачі, які виграли справу, все ще можуть стягнути витрати на страхові внески АТЕ зі сторони, яка прогала справу.

ЄСПЛ взяв до уваги аргумент Уряду про те, що режим відшкодування витрат був розроблений з метою запровадження належного бюджетування витрат, і щоб ці витрати були пропорційними та обґрунтованими. Однак, за відсутності конкретних прикладів, було незрозуміло, наскільки значущими були ці зміни на практиці. Наприклад, сума, присуджена у справі A.S., все ще була «астрономічною», а гонорар успіху був непропорційним сумі, присудженої як відшкодування збитків.

Загалом, ЄСПЛ дійшов висновку, що в цій справі було недостатньо доказів, щоб дозволити йому відступити від висновків, зроблених у рішенні у справі MGN Limited. Він дійшов висновку, що зобов'язання медіакомпанії сплатити A. S. додаткові витрати, в тому числі гонорар успіху, було непропорційним. Таким чином, було порушення статті 10 Конвенції в частині гонорару успіху, який мала сплатити Associated Newspapers Limited.

Страхові внески АТЕ

З причин, викладених Судом у 2022 році в рішенні у справі MGN Limited та у справі *in Coventry v. the United Kingdom*, а саме, що, на відміну від гонорарів успіху, страхування АТЕ забезпечує захист не лише позивачам, але

й відповідачам, які виграли справу, надаючи їм можливість відшкодувати свої витрати, ЄСПЛ вирішив, що питання пропорційності має розглядатися в кожному конкретному випадку окремо.

Як лівійський біженець, який втратив роботу, нічого не свідчило про те, що А. S. міг би оплатити витрати видавця газет, якби його позов не був успішним. Аналогічно, Е. Н., клінічний психолог, ймовірно, не була б в змозі оплатити витрати компанії. На противагу цьому, Associated Newspapers Limited була видавцем провідної щоденної газети, і можна було очікувати, що вона буде застрахована від судових процесів. Крім того, Е. Н. не уклала CFA, що звільняло Associated Newspapers Limited від необхідності сплачувати гонорар успіху. Що ще важливіше, це означало, що у неї був сильний стимул контролювати понесення судових витрат від свого імені.

Отже, ЄСПЛ не встановив, що зобов'язання Associated Newspapers Limited сплатити А. S. та Е. Н. страхові внески АТЕ було непропорційним, особливо з огляду на те, що ці внески слугували б інтересам видавця газет, якби він виграв судові справи.

Тому, не було порушення статті 10 щодо внесків АТЕ, які сплачувала компанія-заявник Associated Newspapers Limited.

Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів) щодо гонорарів успіху.

Відсутність порушення статті 10 Конвенції щодо внесків АТЕ.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 12 листопада 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції

Обставини справи

Справа стосувалася позбавлення заявника права на заняття адвокатською діяльністю за дії, які, як стверджувалося, були несумісні з адвокатською діяльністю та адвокатською етикою. Заявник скаржився, *inter alia* на те, що позбавлення його права на заняття адвокатською діяльністю було порушенням його права на свободу вираження поглядів, передбаченого статтею 10 Конвенції.

Заявник був адвокатом і членом Асоціації адвокатів Азербайджану (Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyası – далі «АВА»). Членство в АВА надавало йому статус «адвоката» (*vəkil*) та низку прав і повноважень, пов'язаних виключно з цим статусом [для цілей цього рішення Суд використовуватиме терміни «юрист» та «адвокат» як взаємозамінні]. Заявник входив до юридичної консультації № 11 (11 saylı Hüquq Məsləhətxanası; далі – юридична консультація), неприбуткового адвокатського об'єднання (юридична особа, англ. «*legal entity of advocates*»), яке керується *inter alia* власним Статутом та Статутом АВА; в цій юридичній консультації в місті Баку й працював заявник. Відповідно до Статуту юридичної консультації членство заявника в ній автоматично припиняється у разі втрати ним членства в АВА.

20 лютого 2012 року заявник та п'ятеро його колег (адвокати Sh. K., S. H., N. H., N. I. та I. N.) звернулися з письмовою скаргою до Президії АВА (Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyəti; далі – Президія) проти Z. G., адвоката, а також директора (*müdür*) юридичної консультації (відповідно до Статуту юридичної консультації, директор обирається Загальними зборами адвокатів, головним адміністративним органом юридичної консультації, строком на 5 років з-поміж адвокатів, які працюють в юридичній консультації; директор керував повсякденною діяльністю юридичної консультації, здійснював виконавчі функції та мав право *inter alia* видавати адвокатські ордери (*vəkil orderləri*), призначати державних адвокатів за потреби, організовувати діловодство в юридичній консультації та представляти юридичну консультацію).

У цій скарзі стверджувалося, зокрема, що Z. G., через видання відповідних адвокатських ордерів привласнював собі більшість справ, де був потрібен призначений Державою адвокат; що, фактично не беручи участі в цих справах як адвокат, Z. G. продавав ордери слідчим (*müstəntiq*) і органам досудового розслідування (*təhqiqatçı*) [що означало, що Z. G. отримував плату за те, що не виконував свою функцію адвоката, призначеного Державою, під час проведення розслідувань]; що Z. G. хотів мати повний контроль над видачею адвокатських ордерів, оскільки він датував «заднім числом» деякі ордери, які він продавав

слідчим та органам досудового розслідування, і тому йому потрібно було переконатися, що серійні номери (sıra nömrələri) та змінені дати видачі ордерів не суперечать один одному; і що якщо інші адвокати юридичної консультації бралися за такі справи, то Z. G. брав з них (адвокатів) від 20 до 50 азербайджанських манатів (AZN) за один ордер.

Скарга містила прохання до голови президії взяти участь у зборах адвокатів 22 лютого 2012 року для «обговорення ситуації» в юридичній консультації та «пошуку рішення» (за словами заявника запланована зустріч не відбулася).

27 лютого 2012 року на зборах президії остання, зокрема, вирішила перевести заявника та його колегу Sh. K. до різних юридичних консультацій – № 9 та № 10 відповідно. У невстановлену дату заявник та Sh. K. подали цивільний позов до Насімінського окружного суду проти АВА, стверджуючи, що їхнє переведення Президією було незаконним, і просили *inter alia* скасувати рішення від 27 лютого 2012 року. Заявник і Sh. K. стверджували, що Президія не мала права їх переводити та що переведення порушило їхні права як засновників юридичної консультації. Рішенням від 18 травня 2012 року окружний суд відмовив у задоволенні цивільного позову заявника і Sh. K.

У невстановлену дату 2012 року Президія передала скаргу від 20 лютого 2012 року на розгляд своєї Дисциплінарної комісії. 16 травня 2012 року Дисциплінарна комісія на підставі письмових заяв адвокатів, які подали скаргу 20 лютого 2012 року, видала висновок, в якому зазначила, що твердження, викладені у цій скарзі, не відповідають дійсності, і рекомендувала Президії «дати правову кваліфікацію діям адвокатів».

22 травня 2012 року Президія виконала таку рекомендацію Дисциплінарної комісії й винесла відповідне рішення, в якому висувала, що у скарзі від 20 лютого 2012 року заявник, Sh. K. та N. I поширили неправдиву та наклепницьку інформацію про Z. G. намагаючись домогтися його звільнення з посади, і що таким чином вони перешкоджали нормальному функціонуванню юридичної консультації. Такі дії були несумісні з адвокатською етикою і порушували Закон про адвокатів та адвокатську діяльність, який вимагає, щоб «при здійсненні своєї професійної діяльності адвокат виконував свої обов'язки бездоганно, відповідно до цього Закону» і «утримувався від закликів до вчинення протиправних дій».

Президія також висувала, що дії інших адвокатів, які подали скаргу, несумісні з адвокатською етикою. Крім того, Президія вирішила звернутися до суду з метою позбавлення заявника та Sh. K. права на заняття адвокатською діяльністю. Вона також вирішила призупинити діяльність обох адвокатів до винесення судом рішення про їхнє позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю.

У невстановлену дату Президія подала цивільний позов проти заявника, в якому просила Бінагадський окружний суд позбавити його права на заняття

адвокатською діяльністю з тих же підстав, що зазначені в її рішенні від 22 травня 2012 року, а також через те, що він відмовився особисто брати участь у дисциплінарному провадженні.

20 лютого 2013 року Бінагадський окружний суд задовольнив цей цивільний позов і припинив членство заявника в АВА. Суд першої інстанції ґрунтував своє рішення на заявах, отриманих від Дисциплінарної комісії та Президії, а також на висновках, зроблених у рішенні Президії від 22 травня 2012 року.

У своїй скарзі на це рішення заявник, зокрема, стверджував, що, подавши скаргу від 20 лютого 2012 року на незаконні дії Z. G., він реалізував своє конституційне право на звернення, критику та оскарження дій різних органів влади та окремих осіб. Розслідувати дії Z. G. і встановлювати, чи була інформація, викладена у скарзі, неправдивою і чи можна вважати цю інформацію «поширеною» серед громадськості, мали правоохоронні органи та суди, а не Президія. Суд першої інстанції, який позбавив його права на заняття адвокатською діяльністю, не розглянув питання про те, чи було подання скарги протиправною дією.

Апеляційний суд, й далі Верховний Суд, залишили без змін рішення суду першої інстанції.

Заявник скаржився на те, що позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю порушило його право на свободу вираження поглядів, передбачене статтею 10 Конвенції.

Оцінка Суду

ЄСПЛ зазначив, що фактичними підставами для позбавлення заявника права на заняття адвокатською діяльністю є: (i) подання ним скарги 20 лютого 2012 року на стверджені незаконні дії Z. G (ii) його звернення з питанням про легітимність Президії та її голови; та (iii) його подальша відмова особисто брати участь у дисциплінарному провадженні – все це становило форми «вираження поглядів» за статтею 10 Конвенції (порівняйте, рішення у справі *Mătășaru v. the Republic of Moldova*, №№ 69714/16 та 71685/16, § 29, 15 січня 2019 року, щодо вираження поглядів через поведінку). Отже, ЄСПЛ дійшов висновку, що було втручання у право заявника на свободу вираження поглядів (пункт 56 рішення).

У цій справі заявника, на підставі статті 22 Закону про адвокатів та адвокатську діяльність, відповідно до якої адвокат може бути позбавлений права на заняття адвокатською діяльністю за рішенням суду в разі наявності «підстав для виключення [адвоката] з Асоціації адвокатів», було піддано найсуворішому дисциплінарному стягненню в його професії. Крім того, національні суди, позбавляючи заявника права на заняття адвокатською діяльністю, зазначили, що він вчинив «дії, несумісні з адвокатською діяльністю».

та адвокатською етикою» в порушення частини першої статті 16 та частини першої статті 22 Закону про адвокатів та адвокатську діяльність. Згідно з цими положеннями, адвокат повинен «дотримуватися присяги адвоката та адвокатської етики» і «керуватися виключно вимогами законодавства, а також, у разі якщо «він порушив положення [Закону про адвокатів та адвокатську діяльність] або інших законодавчих актів, Правил адвокатської етики або норм адвокатської етики» бути притягнутим до відповідальності та дисциплінарний проступок (пункт 61 рішення).

ЄСПЛ підкреслив, що вищезазначені положення Закону про адвокатів та адвокатську діяльність були сформульовані в дуже загальних і розпливчастих термінах, що допускають широке тлумачення з боку національних органів влади. Зокрема, не було надано чіткого визначення або обсягу таких термінів, як підстави для позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю, дії, несумісні з адвокатською діяльністю, та дії, несумісні з адвокатською етикою. Ситуація ускладнювалася тим фактом, що на той час ще не було прийнято Положення про Правила адвокатської етики, яке встановлює правила етичної поведінки адвокатів, про які йдеться у статтях 18 і 22 Закону про адвокатів та адвокатську діяльність (пункт 62 рішення).

ЄСПЛ вважав, що спосіб, у який національні суди тлумачили та застосовували відповідне національне законодавство на практиці, як видається, не забезпечив заявнику захисту від свавільного втручання. Отже, існували вагомні підстави вважати, що позбавлення заявника права на заняття адвокатською діяльністю не відповідало вимозі бути «встановленим законом», передбаченій пунктом 2 статті 10 Конвенції. Однак ЄСПЛ зазначив, що питання законності позбавлення заявника права на заняття адвокатською діяльністю тісно пов'язане з ширшими питаннями, що виникають стосовно того, чи було це втручання «необхідним у демократичному суспільстві», включно з питанням пропорційності вжитих заходів. Тому ЄСПЛ розглянув ці ширші питання, перш ніж дійти висновку щодо всіх аспектів стверджуваного порушення статті 10 Конвенції (див., серед інших рішень, аналогічний підхід у рішенні у справі *Mustafa Hajili and Others v. Azerbaijan*, №№ 69483/13 та 2 інших, § 53, 6 жовтня 2022 року) (пункт 67 рішення).

ЄСПЛ повторив свій висновок про те, що національні органи влади не навели жодних причин на виправдання позбавлення заявника права на заняття адвокатською діяльністю за другою та третьою фактичними підставами [а саме сумнів в легітимності Президії та її голови та відмова особисто брати участь в дисциплінарному провадженні]. Що стосується першої фактичної підстави то ЄСПЛ зауважив наступне (пункт 70 рішення).

Звинувачення, висунуті проти Z. G. (адвоката та директора юридичної консультації) у скарзі, стосувалися конкретних і серйозних питань, пов'язаних

inter alia з належним здійсненням правосуддя та поведінкою кримінального характеру, такою як зловживання владою та корупція. Все це було питаннями високого суспільного інтересу – сферою, в якій відповідно до пункту 2 статті 10 Конвенції існує мало можливостей для обмежень і в якій, зазвичай, має бути забезпечений високий рівень захисту свободи вираження поглядів. Проте національні органи влади, зокрема й суди, не надали жодної важливості цьому аспекту. Зокрема, національні органи влади не врахували, що заявник разом з іншими адвокатами, які намагалися порушити питання суспільного інтересу, обрали найменш інтрузивний канал для подачі своєї скарги; вони не робили своїх заяв публічно, наприклад через ЗМІ, а замість цього поскаржилися до компетентного професійного органу – АВА – й повідомивши її безпосередньо надали можливість її Президії розглянути заяви (пункти 72–73 рішення).

Що стосується розгляду тверджень, які були твердженнями про факти, а не оціночними судженнями й оцінки достовірності розголошеної інформації, ЄСПЛ зазначив, що як Президія (включаючи її Дисциплінарну комісію), так і національні суди застосували підхід, який полягав у тому, що вони просто вимагали від авторів скарги від 20 лютого 2012 року довести свої твердження, не проводячи жодних подальших розслідувань та не вживаючи жодних подальших дій (пункт 74 рішення).

У цій справі не можна сказати, що твердження заявника проти Z. G. були повністю позбавлені будь-якого змісту. Вони підтверджувалися заявами деяких його колег, зокрема адвоката N. I., проте які були відкликані під час дисциплінарного провадження за нез'ясованих обставин. Оскільки національні суди не вжили жодних заходів неможливо зробити висновок про те, що заявникові була надана реальна можливість довести, що його твердження мали достатню фактичну основу, або що він не зміг довести, наскільки це дозволяли обставини, що інформація, яку він розголосив, була точною і достовірною (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі *Morice v. France* [ВП], № 29369/10, § 155, ЄСПЛ 2015, і *Halet v. Luxembourg* [ВП], № 21884/18, § 124–27, 14 лютого 2023 року; порівняйте і протиставте рішенню у справі *Rogalski v. Poland*, № 5420/16, § 50, 23 березня 2023 року). Оскільки звинувачення проти Z. G. не були спростовані в національному провадженні, твердження заявника про факти ґрунтувалися на тому, що він вважав достатніми підставами (пункт 76 рішення).

Національні суди надали значення тому факту, що більшість адвокатів, які підписали скаргу від 20 лютого 2012 року, відкликали свої заяви, коли дисциплінарна комісія запросила їх письмово. Однак суди проігнорували той факт, що один з цих адвокатів (Sh. K.) пізніше відкликав письмову заяву, яку він надав Дисциплінарній комісії, і вирішив підтвердити відповідні звинувачення. Суди також проігнорували той факт, що адвокат N. I. спочатку зробила письмову

заяву проти Z. G., але пізніше відкликала свої твердження, коли вона була розкритикована Президією за свої дії та зіткнулася з ризиком застосування дисциплінарних заходів. Незважаючи на те, що заявник висунув аргумент, важливий з огляду на обставини справи, а саме що дисциплінарне провадження проти нього та Sh. K. було формою помсти за їхню критику АВА та за те, що вони поставили під сумнів легітимність Президії та її голови, національні суди не розглянули це питання та не намагалися встановити, чи були вищезгадані відкликання N. I. та іншими адвокатами своїх первинних заяв справжніми, а не продиктованими побоюваннями помсти (пункт 77 рішення).

Національні суди підтримали висновок Президії про те, що заявник намагався порушити нормальне функціонування юридичної консультації шляхом поширення неправдивої інформації про Z. G. Таким чином, вони вважали, що заявник завдав шкоди репутації Z. G. і намагався завдати шкоди юридичній консультації та, зрештою, АВА. Попри той факт, що скарга від 20 лютого 2012 року була подана лише обмеженому колу осіб, суди не визначили обсяг стверджуваної шкоди, а також не збалансували інтереси захисту прав Z. G. та юридичної консультації з правом заявника на свободу вираження поглядів (пункт 78 рішення).

Національні суди також неявно підтримали висновок Президії про те, що заявник діяв недобросовісно, коли висунув звинувачення проти Z. G. у скарзі від 20 лютого 2012 року. Однак суди зробили це, просто покладаючись на письмові заяви Z. G. до Дисциплінарної комісії про те, що заявник і N. I. прагнули «усунути його з посади» директора юридичної консультації, «оскільки їм не подобалися його вимоги дотримуватися закону». Суди не допитували Z. G. і не намагалися перевірити твердження, викладені ним у письмових заявах. У зв'язку з цим ЄСПЛ зазначив, що в матеріалах справи не було нічого, що вказувало б на те, що, розкриваючи інформацію у своїй скарзі від 20 лютого 2012 року, заявник або інші адвокати переслідували будь-яку матеріальну вигоду, особисту неприязнь до Z. G. або мали на меті завдати шкоди юридичній консультації чи АВА (пункт 79 рішення).

Щодо пропорційності заходу, застосованого до заявника, ЄСПЛ повторив, що заявника було піддано найсуворішому покаранню, можливого в його професії – позбавленню права на заняття адвокатською діяльністю, яке позбавило його статусу «адвокат» та виключних прав і повноважень, пов'язаних з цим статусом. У зв'язку з цим ЄСПЛ зазначив, що застосування такого заходу може мати серйозний стримуючий ефект стосовно інших адвокатів. Це може знеохотити їх повідомляти про будь-які неправомірні дії або суперечливі вчинки директорів їхніх юридичних консультацій або критикувати керівництво їхньої професійної асоціації. Беручи до уваги характер застосованого стягнення

та серйозність його наслідків, ЄСПЛ вважав, що позбавлення заявника права на заняття адвокатською діяльністю не могло вважатися пропорційним будь-якій меті, яку можна було б законно переслідувати у цій справі (припускаючи, що йдеться про захист репутації та прав інших осіб). Тому було порушення статті 10 Конвенції (пункти 80, 83 рішення).

У світлі статті 46 Конвенції ЄСПЛ зазначив, що заходи, вжиті на виконання цього рішення, мають бути здійсненними, вчасними, належними та достатніми для забезпечення максимально можливого відшкодування за порушення, встановлене ЄСПЛ, і що такі заходи повинні поставити заявника, наскільки це можливо, в становище, в якому він перебував до позбавлення його права на заняття адвокатською діяльністю (пункт 92 рішення).

Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 14 листопада 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 14 КОНВЕНЦІЇ (ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ)

BAKRADZE v. Georgia (№ 20592/21)

Обставини справи

Справа стосувалася скарг заявниці на дискримінацію під час участі у двох конкурсах на посаду судді через членство заявниці в організації «Єдність суддів Грузії», критичну позицію щодо Вищої ради правосуддя, зокрема, політики у сфері правосуддя.

Заявниця є колишньою суддею, яка була звільнена 22 вересня 2015 року із займаної посади у зв'язку із закінченням десятирічного строку повноважень. Під час перебування на посаді судді до заявниці не застосовувалися жодні заходи дисциплінарної відповідальності. Заявниця також була членом-засновником та головою неурядової організації (далі – НУО) «Єдність суддів Грузії» («The Unity of Judges of Georgia»; далі – «Єдність суддів»).

6 жовтня 2015 року після оголошення Вищою радою правосуддя («ВРП») конкурсу на зайняття вакантних посад суддів у районних (міських) та апеляційних судах, заявниця подала документи на заміщення вакантної посади судді у цивільній палаті Тбіліського апеляційного суду та була допущена до участі. Після проведення перевірки біографічних даних усіх кандидатів ВРП розпочала етап співбесід.

Під час співбесіди із заявницею 15 грудня 2015 року, їй було поставлено низку питань, в тому числі щодо діяльності «Єдності суддів», зокрема, про взаємодію та співпрацю з Асоціацією суддів (іншою громадською організацією, до якої належить більшість суддів країни) та про будь-які розбіжності, що виникали між ними. Також у заявниці запитали її думку про критичні пости, опубліковані виконавчим директором «Єдності суддів» у соціальній мережі Facebook, зокрема, чи погоджується заявниця зі змістом цих постів, чи були вони зроблені від імені організації, а також узгоджені із заявницею. Відповідаючи на ці запитання, заявниця зазначила, що не вбачає жодного зв'язку між поставленими запитаннями та метою співбесіди – оцінкою її суддівської кваліфікації та компетентності. Водночас один із членів ВРП стверджував, що його особисто образила заява виконавчого директора «Єдності суддів» про критику рішення ВРП стосовно преміювання суддів, які обіймають керівні посади в судах, нібито маючи на увазі, що вони є «ледарями». При цьому він припустив, що заявниця, як представник «Єдності суддів», мала би нести відповідальність за ці образливі висловлювання.

28 грудня 2015 року ВРП опублікувала пресреліз, з якого заявниця дізналася що її заява про заміщення вакантної посади була відхилена. Надалі вона була повідомлена про таку відмову без зазначення причини.

Після цього заявниця звернулася із запитом про отримання копій відеозаписів своєї співбесіди, а також інших кандидатів. У своїй відповіді ВРП зазначила, що співбесіди з кандидатами на посаду судді проводяться у закритому режимі і, відповідно, заявниця може отримати доступ до таких записів лише за згодою відповідних кандидатів. Водночас заявниця отримала копію відеозапису своєї співбесіди.

У травні 2016 року ВРП оголосила новий конкурс на зайняття вакантних посад суддів, у якому повторно взяла участь і заявниця. Після перевірки поданих документів, заявниця була зареєстрована разом із іншими кандидатами та була допущена до співбесіди.

21 червня 2016 року під час співбесіди заявниці було поставлено низку запитань щодо її освіти, досвіду роботи та іншої професійної діяльності, в тому числі пов'язаної із «Єдністю суддів». Починаючи з восьмої хвилини співбесіди, заявниці було поставлено декілька запитань з метою з'ясування її поглядів на проблему публічної критики суддів, зокрема, її позиції щодо кампанії в ЗМІ різних НУО, яка тривала на той час, і яка на думку деяких членів ВРП, була спрямована на дискредитацію судової влади. Заявницю запитали, чи вважає вона, як голова «Єдності суддів», критику судової влади з боку НУО здоровою і такою, що підпадає під рамки дозволеної критики. Через п'ятнадцять хвилин її поставили два останніх запитання, які стосувалися заробітної плати, яку вона отримувала на посаді голови «Єдності суддів», та її нещодавнього досвіду роботи.

14 липня 2016 року ВРП знову відхиливши заяву заявниці, обрала сорок чотири кандидати для призначення на різні суддівські посади.

17 жовтня 2016 року заявниця звернулася із цивільним позовом до Тбіліського міського суду про оскарження результатів обох суддівських конкурсів стверджуючи, що ВРП піддала заявницю дискримінації через її членство у «Єдності суддів», яка критикує ВРП та її політику, а також через власні погляди, які критикували стан судової системи країни. При цьому, на думку заявниці, проведені співбесіди не мали на меті оцінити її компетентність та професійні навички, адже питання окремих членів ВРП були спрямовані насамперед на те, щоб з'ясувати її критичні погляди щодо того, що відбувається в судовій системі. У своїх запереченнях ВРП вважала твердження заявниці про дискримінацію безпідставними та необґрунтованими, оскільки заявниця не заперечувала жодне з питань, поставлених під час співбесід, а окремі члени «Єдності суддів» протягом 2013–2016 років успішно брали участь у різних конкурсах на заняття вакантних посад суддів.

У листопаді 2016 року заявниця звернулася до суду з клопотанням про надання їй копії записів співбесід, проведених ВРП з іншими кандидатами під час двох відповідних суддівських конкурсів, а також копії їхніх досьє. На її думку, вказані матеріали дозволили б суду порівняти та проаналізувати спосіб проведення різних співбесід. Втім, цивільна палата Тбіліського міського суду, а надалі й адміністративна палата цього ж суду, до якої була передана справа заявниці, відмовили у задоволенні такого клопотання.

13 листопада 2017 року Народний захисник Грузії (the Public Defender of Georgia), як *amicus curiae*, надав свій письмовий висновок. Він навів огляд національного законодавства щодо розподілу тягаря доказування у справах, пов'язаних зі звинуваченнями в дискримінації, і зазначив, що стандарт, необхідний для того, щоб факти й докази вказували на *prima facie* випадок дискримінації, є нижчим, ніж той, який був би необхідний для того, щоб суддя дійшов висновку на завершальній стадії судового розгляду про наявність дискримінації. Також Народний захисник Грузії узагальнив процедури організації суддівських конкурсів і припустив, що за відсутності вмотивованих рішень про призначення та з огляду на таємний характер голосування існує ризик прийняття окремими членами ВРП упереджених рішень, мотивованих їхнім особистим та суб'єктивним ставленням. Окремо, він звернув увагу, що рішення ВРП не підлягали судовому оскарженню, а умови та процедури призначення / підвищення суддів є недостатньо детально прописаними, через що їм бракувало прозорості.

13 грудня 2017 року заявниця звернулася до суду першої інстанції з проханням долучити до справи як доказ документ, підготовлений одним із несудових членів ВРП, паном V. M., під назвою «Проблеми доступу до правосуддя, їх причини та шляхи вирішення», в якому він розглядав, серед іншого, процедуру призначення суддів на посади. У цьому документі він стверджував, що більшість членів ВРП зловживають системою суддівських призначень з метою «підриву організаційної структури суддів з протилежними поглядами» та «недопущення поширення нових поглядів у судовій системі». Що стосується саме «Єдності суддів» пан V. M. зазначив, що так звані «анульовані бюлетені» використовувалися для того, щоб запобігти призначенню на вакантні суддівські посади членів цієї організації, які успішно пройшли перевірку на компетентність і добросовісність.

5 лютого 2018 року Тбіліський міський суд відмовив у задоволенні позову заявниці про дискримінацію як необґрунтований. Суд вказав, що наявні у справі докази не дозволяють дійти висновку про наявність причинно-наслідкового зв'язку між висловленими кандидатом поглядами та відмовою у призначенні її на посаду судді, або, в цілому, про те, що заявниця зазнала дискримінації. Так, Тбіліський міський суд послався на те, що призначення суддів, які брали участь

у конкурсах протягом 2015–2016 років, не залежало від того, чи був конкретний кандидат членом організації «Єдність суддів». Крім того, в рішенні зазначалося, що питання, які ставляться кандидату, не прописані в жодному з відповідних нормативних актів, і член ВРП індивідуально вирішував, яке питання поставити кожному кандидату. При цьому під час співбесіди з членами ВРП 25 грудня 2015 року заявниця погодилася відповісти на всі запитання, зазначивши, що вони є для неї прийнятними.

Заявниця оскаржила це рішення суду. У своїй скарзі вона стверджувала, що суд першої інстанції неправильно розподілив тягар доказування між сторонами, а також відмовив у витребуванні важливих та необхідних доказів. Додатково заявниця підкреслила, що питання, які їй ставили під час співбесід, стосувалися насамперед «Єдності суддів», її поглядів на критику громадянського суспільства Грузії щодо функціонування ВРП, а також поглядів на політику та рішення ВРП. Водночас суд не перевіряв чи були поставлені їй та іншим кандидатам на посаду судді, однаковими.

Рішенням від 29 жовтня 2018 року Тбіліський апеляційний суд відмовив у задоволенні клопотання заявниці про витребування додаткових доказів та залишив рішення суду першої інстанції без змін.

Суд апеляційної інстанції зазначив, що кількість, зміст і формулювання питань, які ставилися різним кандидатам, були різними; відповідно, дослідження співбесід, проведених ВРП з іншими кандидатами на посаду судді, не могло мати жодної цінності. У своєму рішенні він констатував, що кандидат не оскаржував суть запитань або спосіб їх постановки. Відповідно, апеляційна палата не поділяла думку заявниці про те, що метою співбесіди не було оцінювання її кандидатури на підставі критеріїв, передбачених чинним на той час законодавством. Тбіліський апеляційний суд повторив, що факт призначення сімнадцяти членів «Єдності суддів» на різні суддівські посади протягом 2013 – 2016 років свідчив про відсутність диференційованого ставлення та дискримінації до членів організації. У вказаному рішенні також зазначалося, що перевірка обґрунтованості рішень членів ВРП виходить за межі повноважень суду.

У 2019 році заявниця оскаржила рішення судів першої та апеляційної інстанції до Верховного Суду, який своєю чергою відхилив касаційну скаргу заявниці як неприйнятну.

До ЄСПЛ заявниця скаржилася за статтями 10 та 11 Конвенції у поєднанні зі статтею 14 та статтею 1 Протоколу № 12 до Конвенції, на те, що вона зазнала дискримінації під час двох суддівських конкурсів через критику та публічно висловлені погляди щодо стану судової системи в Грузії як одного із засновників та голови організації «Єдність суддів».

Оцінка Суду

Передусім ЄСПЛ повторив, що загальні принципи за статтями 10 та 11 Конвенції були узагальнені у рішеннях *Tuleya v. Poland* (№ 21181/19 та № 51751/20, §§ 515–518, від 6 липня 2023 року), *Gorzelik and Others v. Poland* ([ВП], № 44158/98, §§ 88–96, ECHR 2004-I), та *Baka v. Hungary* [ВП], № 20261/12, §§ 140–42, від 23 червня 2016 року). ЄСПЛ неодноразово підкреслював особливу роль у суспільстві судової влади, яка, як гарант правосуддя та основоположної цінності у правовій державі, повинна користуватися довірою громадськості, якщо це необхідно для успішного виконання нею своїх обов'язків. При цьому судді не лише користуються свободою вираження поглядів, але й можуть вільно створювати асоціації суддів або вступати до них, а також брати участь в інших організаціях, що представляють інтереси суддів (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі *Maestri v. Italy* [ВП], № 39748/98, §§ 23–24, ECHR 2004-I). Водночас судді повинні проявляти розсудливість і стриманість, коли йдеться про реалізацію свободи вираження поглядів у ситуаціях, коли авторитет і неупередженість судової влади можуть бути поставлені під сумнів (див. рішення у справах *Wille v. Liechtenstein* [ВП], № 28396/95, § 64, ECHR 1999-VII; *Kayasu v. Turkey*, № 64119/00 та № 76292/01, § 92, від 13 листопада 2008 року; *Morice v. France* [ВП], № 29369/10, § 128, ECHR 2015; та *Baka*, згадане вище, § 164).

У контексті тягаря доказування за статтею 14 Конвенції, ЄСПЛ зазначив, що після того, як заявник продемонстрував різницю в поведженні, Уряд повинен довести, що вона була виправданою (див., наприклад, рішення у справах *Molla Sali v. Greece* ([ВП], № 20452/14, § 137, від 19 грудня 2018 року; *D.H. and Others v. the Czech Republic* [ВП], № 57325/00, § 177, ECHR 2007-IV).

ЄСПЛ вважав, що коли йдеться про оцінку впливу заходу або практики на окрему особу або групу осіб, статистичні дані, які при критичному розгляді виявляються надійними і значущими, будуть достатніми для того, щоб скласти докази *prima facie*, які повинен надати заявник. Це, однак, не означає, що непряма дискримінація не може бути доведена без статистичних доказів.

ЄСПЛ зазначив, що національні положення про проведення конкурсу на зайняття вакантних посад суддів були детально врегульовані та містили чітко сформульовані критерії оцінювання і заявниця оскаржувала не якість закону як таку, а його застосування.

У межах цієї справи ЄСПЛ надав оцінку наступним доводам заявниці на підтримку своєї скарги щодо дискримінації: статистичних даних, які свідчать про несприятливе ставлення до членів «Єдності суддів», які мають менше шансів бути призначеними або перепризначеними на суддівські посади через їхні критичні погляди; спрямованість питань членів ВРП на з'ясування критичних

поглядів заявниці на політику ВРП та стан судової системи, а не на оцінку її професійних навичок; використання документа, підготовленого одним із несудових членів ВРП, висновку Народного захисника Грузії та інших доказів на підтвердження дискримінаційної політики ВРП.

В першу чергу ЄСПЛ підкреслив, що самі по собі статистичні дані не містили переконливих доказів відмінностей у ставленні до кандидатів на посаду судді, які належали до «Єдності суддів», і тих, хто не належав до неї. Водночас враховуючи те, що заявниця була не тільки засновником, а й головою «Єдності суддів», на думку ЄСПЛ надані нею дані, вимагали ретельного вивчення у поєднанні з іншими елементами, які вказували на те, що провідні члени «Єдності суддів» були спеціально обрані як група в суддівських конкурсах.

Так, ЄСПЛ визнав, що відповідні національні положення, як їх тлумачили національні суди, надавали ВРП право на власний розсуд під час суддівських конкурсів ставити широке коло питань з правової сфери або з-поза її меж. Водночас ЄСПЛ вказав, що багато питань, поставлених заявниці, стосувалися її ролі в цій організації, ставлення до різкої критики ВРП та її політики, а окремі питання мали звинувачувальний підтекст. При цьому заявниця висловила своє невдоволення цими питаннями під час першої співбесіди, поставивши під сумнів їхню доречність для оцінки її професійних навичок.

Оскільки «Єдність суддів» у відповідний час дуже активно критикувала ВРП за її політику щодо судової влади ЄСПЛ вважав правомірним те, що були поставлені деякі питання щодо сумісності публічних заяв, зроблених об'єднанням суддів, із суддівським обов'язком стриманості, і що ВРП запропонувала заявниці, як кандидату на посаду судді, прокоментувати своє бачення цього обов'язку та його меж. Однак, на думку ЄСПЛ, це не могло виправдати той факт, що питання, пов'язані з «Єдністю суддів», зайняли більше двох третин часу під час першої співбесіди та близько половини часу під час другої співбесіди. Очевидно також, що компетентність та добросовісність суддів можна було перевірити, поставивши запитання про інші гіпотетичні або реальні ситуації, в яких суддя міг би бути зобов'язаний бути обережним у висловлюванні своїх поглядів (пункт 77 рішення).

З огляду на вищевикладене ЄСПЛ підкреслив, що заявниця могла обґрунтовано сприйняти як дискримінаційний вибір ВРП присвятити значну частину співбесіди діяльності асоціації, яка активно критикувала ВРП і членом якої вона була, замість того, щоб перевірити її добросовісність, якщо це було метою відповідних запитань, у більш нейтральний спосіб.

ЄСПЛ зазначив, що саме у сфері дебатів щодо функціонування судових систем, які були предметом заяв, зроблених «Єдністю суддів», обов'язок суддів проявляти стриманість не передбачає їхньої неучасті в таких публічних дебатах. У зв'язку з цим ЄСПЛ послався на принцип, нещодавно розроблений у своїй

практиці, згідно з яким загальне право суддів на свободу вираження поглядів з питань щодо функціонування системи правосуддя, може трансформуватися у відповідний обов'язок виступати на захист верховенства права та суддівської незалежності, коли ці фундаментальні цінності опиняються під загрозою (див. рішення у справах *Żurek v. Poland*, № 39650/18, § 222, від 16 червня 2022 року, та Вака, згадане вище, §§ 165–71; див. також Висновок № 25 (2022) Консультативної ради європейських суддів (КРЄС) про свободу вираження поглядів суддів). Важливість цього принципу чітко вимагає від ВРП ретельного підходу. На думку ЄСПЛ, недотримання ВРП збалансованого та більш нейтрального підходу підірвало ймовірність того, що питання, пов'язані з «Єдністю суддів», були нічим іншим, як спробою перевірити добросовісність заявниці в сенсі її ставлення до суддівського обов'язку бути стриманими (пункт 78 рішення).

Зрештою, з урахуванням вищевикладеного та способу, у який були проведені дві співбесіди із заявницею, наголошуючи, зокрема, на характері та кількості запитань, які були поставлені у зв'язку з «Єдністю суддів», ЄСПЛ констатував, що ці питання виходили за межі перевірки добросовісності заявниці та демонстрували упередженість, в тому числі з боку окремих членів ВРП відносно заявниці, з огляду на її роль в організації та діяльність «Єдності суддів» в цілому.

Беручи до уваги також надані у процесі розгляду справи заявниці письмові пояснення пана V. M. та Народного захисника Грузії, ЄСПЛ виснував про доведеність заявницею *prima facie* різниці у ставленні до неї під час суддівських конкурсів через її роль в організації «Єдність суддів» та пов'язану з нею діяльність.

Враховуючи зазначену обставину ЄСПЛ вказав, що тягар доказування мав бути покладений на відповідні державні органи, а ВРП, яка мала у своєму розпорядженні відповідні докази, повинна була продемонструвати, що стверджувана різниця у ставленні мала об'єктивне та розумне обґрунтування. Однак національні суди визнали твердження заявниці про дискримінацію необґрунтованими та відмовилися перекласти тягар доведення на ВРП.

ЄСПЛ наголосив, що у цій справі перекладання тягаря доказування на ВРП мало б призвести до ретельного судового розгляду обох співбесід, який вимагав від ВРП надання розумного та об'єктивного обґрунтування того, чому вона поставила заявниці питання, пов'язані з «Єдністю суддів», особливо з огляду на їх характер та кількість, а також доведення факту того, що ВРП застосовувала єдині стандарти оцінювання, як це передбачено відповідним національним законодавством. Розгляд зазначених питань у справі заявниці був особливо важливим з огляду на те, що рішення ВРП про відмову у повторному

призначенні не містили жодних підстав і, крім того, не підлягали судовому оскарженню.

Підсумовуючи ЄСПЛ зазначив, що спосіб, у який під час співбесід із заявницею ставилися питання відносно «Єдності суддів», створив враження, що вирішальними, якщо не суттєвими факторами в оцінці кандидатури заявниці були її роль в «Єдності суддів» та пов'язана з нею діяльність. За таких обставин національні суди повинні були розглянути скаргу заявниці на дискримінацію з належною увагою, щоб забезпечити їй реальний та ефективний захист від будь-якої потенційної упередженості та дискримінації з боку окремих членів ВРП і, з урахуванням доведеної наявності ознак дискримінації *prima facie*, перекласти тягар доказування на ВРП. Своєю чергою ВРП мала продемонструвати, що різниця у ставленні, яка вплинула на заявницю через її роль в «Єдності суддів», була виправдана об'єктивними причинами. Однак національні суди не забезпечили належного судового розгляду у справі заявниці.

Висновок

Порушення статті 14 (заборона дискримінації) Конвенції у поєднанні зі статтями 10 (свобода вираження поглядів) та 11 (свобода зібрань та об'єднання) Конвенції.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 7 листопада 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ ДО КОНВЕНЦІЇ (ЗАХИСТ ВЛАСНОСТІ)

RYBÁŘSTVÍ TŘEBOŇ A.S. AND RYBÁŘSTVÍ TŘEBOŇ HLD. A.S. v. the Czech Republic
(№ 18037/19, 33175/22)

Обставини справи

Справа стосувалася скарг компаній-заявників за статтею 1 Першого Протоколу до Конвенції та пунктом 1 статті 6 Конвенції через скасування двох приватизацій нерухомого майна без компенсації (рибних ставків та земельних ділянок).

Нерухомим майном, на втрату якого скаржилися компанії-заявники, була земля, розташована у населених пунктах Novosedly nad Nežárkou та Lutová, загальною площею 232 312 м² (спірна земля), яка раніше належала правонаступникам римо-католицької парафії Lutová (парафія Lutová) та римо-католицької парафії Novosedly nad Nežárkou (парафія Novosedly).

Парафії Lutová і Novosedly були позбавлені цієї землі без компенсації колишнім Тршебоньським (Třeboň) окружним національним комітетом (okresní národní výbor) 3 березня 1949 року і 22 лютого 1949 року відповідно. Згодом землю розпоряджалось державне підприємство «Державне рибне господарство Třeboň» (державне підприємство).

1 квітня 1992 року набув чинності Закон про передачу державного майна іншим особам (Закон № 92/1991 – zákon o převodu majetku státu na jiné osoby) (Закон про приватизацію), який дозволив приватизацію державного майна у зв'язку з переходом від комуністичної до ринкової економіки. Закон дозволив передачу державного майна, яке перебувало в управлінні державних підприємств, державних грошово-кредитних установ та інших державних організацій або в управлінні Земельного фонду Чеської Республіки (Pozemkový fond České republiky), чеським або іноземним юридичним та фізичним особам.

Стаття 3(1) Закону про приватизацію, що діяла до 31 грудня 2012 року, передбачала, зокрема, що майно, яке було передане Державі після 25 лютого 1948 року з власності церков, релігійних орденів, спільнот і релігійних громад, не підпадало під дію цього Закону (блокувальне положення); воно було скасоване Законом про врегулювання відносин щодо церковного майна, який набув чинності 1 січня 2013 року).

23 квітня 1992 року Фонд національного майна Чеської Республіки (Fond národního majetku České republiky – NPF) створив компанію Rybářství Třeboň Hld. a.s. (друга компанія-заявник) у формі приватного акціонерного товариства на підставі проекту приватизації, затвердженого 8 квітня 1992 року Міністерством з питань управління та приватизації національного майна

(Ministrystvo pro správu národního majetku a jeho privatizaci – MAPNP). Спірна земля була включена до статутного капіталу (základní kapitál) другої компанії-заявника. Державне підприємство було розформовано без ліквідації та виключено з Реєстру підприємств (obchodní rejstřík) 31 травня 1992 року.

Проект приватизації був розроблений менеджментом державного підприємства під керівництвом J. H., який згодом став членом ради директорів другої компанії-заявника. У ньому були перераховані земельні ділянки, які мали перейти до другої компанії-заявника). Спосіб придбання кожної конкретної ділянки землі був суттєво важливим елементом проекту, і було заявлено, що деякі земельні ділянки належали церкві до 1950 року. Акт прийняття-передання майна (zápis o předání a převzetí majetku) був підписаний J. H. від імені державного підприємства, яке передавало землю, а також від імені NPF як представника, уповноваженого займатися питаннями придбання майна, а згодом J. H. знову підписав акт від імені новоствореної другої компанії-заявника як представник сторони, що придбавала майно.

У період з жовтня 1994 року по січень 1995 року Вищий орган контролю (Nejvyšší kontrolní úřad – SAO) провів перевірку приватизації з метою встановлення того, чи законно було передано активи другій компанії-заявнику. Цей орган встановив, що MAPNP не повинно було затверджувати проект приватизації, оскільки він включав майно, яким державне підприємство не мало права управляти (právo hospodaření) на дату приватизації або яке підлягало реституції.

Друга компанія-заявник була реорганізована 1 січня 2007 року на підставі договору про її поділ шляхом виділення (smlouva o rozdělení odštěpením). Активи другої компанії-заявника, включаючи землю в Novosedly, були передані компанії Rybářství Třeboň a.s. (перша компанія-заявник) як компанії- правонаступнику, яка була створена шляхом злиття з іншим комерційним підприємством.

1 січня 2013 року набув чинності Закон про врегулювання питань, пов'язаних з церковним майном (Закон № 428/2012), який уможливив, серед іншого, повернення частини майна, що первісно належало певним церквам, які були незаконно позбавлені його комуністичним режимом. До осіб, зобов'язаних повернути майно відповідно до цього Закону, належала Держава, але не особи, діяльність яких регулювалася приватним правом. Відповідно до Закону церкви мали право звертатися до суду з позовом про припинення права державної власності на майно, яке спочатку було церковною власністю, якщо право власності на це майно було передано приватним особам всупереч блокувальному положенню Закону про приватизацію.

Судове провадження, ініційоване парафією Novosedly

28 грудня 2015 року парафія Novosedly подала позов до окружного суду Йіндржихув-Градец (Jindřichův Hradec) (далі – Окружний суд) проти Держави

та першої компанії-заявника, вимагаючи визнати, що спірна земля належить не першій компанії-заявнику, а Державі. Парафія стверджувала, що перша компанія-заявник придбала землю з порушенням законодавств, а тому передача була недійсною *ab initio*. Визнання приватизації недійсною давала підстави для парафії вимагати реституцію відповідно до Закону про врегулювання питань, пов'язаних з церковним майном.

У рішенні від 30 листопада 2016 року Окружний суд визнав приватизацію спірної землі недійсною. Суд також постановив, що перша компанія-заявник не могла стати власником спірної землі за набувальною давністю, оскільки була недобросовісним набувачем.

23 червня 2017 року Регіональний суд міста Чеське Будейовіце (České Budějovice) (далі – Регіональний суд) залишив без змін рішення Окружного суду.

14 березня 2018 року Верховний суд (Nejvyšší soud) відхилив касаційну скаргу першої компанії-заявника по суті (*dovolání*).

5 червня 2018 року перша компанія-заявник подала конституційну скаргу, стверджуючи про порушення її права власності та права на справедливий судовий розгляд.

Ухвалою (*usnesení*) від 2 жовтня 2018 року Конституційний Суд (Ústavní soud) відхилив конституційну скаргу першої компанії-заявника як явно необґрунтовану. Конституційний Суд погодився, зокрема, з оцінкою добросовісності набувача, яку здійснили суди загальної юрисдикції у цій справі.

Судове провадження, ініційоване парафією Lutová

28 грудня 2015 року парафія Lutová подала позов до Окружного суду проти Держави та другої компанії-заявника з аналогічними вимогами.

28 грудня 2016 року Окружний суд ухвалив рішення на користь парафії Lutová, обґрунтувавши його тими ж підставами, що й рішення у справі за позовом парафії Novosedly.

Рішенням від 29 серпня 2017 року Регіональний суд залишив рішення першої інстанції без змін.

30 травня 2018 року Верховний Суд відхилив апеляційну скаргу другої компанії-заявника.

У рішенні (*nález*) від 30 листопада 2021 року Конституційний Суд відхилив конституційну скаргу другої компанії-заявника, в якій вона стверджувала про порушення її права власності та права на справедливий суд. Конституційний Суд розглянув скаргу по суті, чого він не зробив у справі за позовом парафії Novosedly, оскільки на той час було ухвалено рішення в іншій справі за участі другої компанії-заявника, яке мало бути враховане в цій справі.

Провадження щодо передачі спірного майна церкві

Після того як спірне майно було визнано в судовому порядку державною власністю, парафії Novosedly та Lutová звернулися до Держави з офіційним

проханням про його передачу відповідно до Закону про врегулювання питань, пов'язаних з церковним майном.

Офіс представництва Уряду в майнових справах (Úřad pro zastupování státu ve věsech majetkových) не задовольнив це прохання.

6 червня 2019 року парафія Novosedly подала заяву до відповідного земельного управління з проханням розпочати адміністративне провадження щодо повернення їй спірної землі відповідно до статті 9(6) Закону про врегулювання питань, пов'язаних з церковним майном. Земельне управління Південночеського краю (krajský pozemkový úřad pro Jihočeský kraj) (Земельне управління) задовольнило заяву і 2 червня 2020 року зобов'язало Державу в особі Офісу представництва Уряду в майнових справах передати спірну землю парафії Novosedly.

18 вересня 2019 року парафія Lutová також подала заяву про порушення адміністративного провадження щодо повернення спірної землі. 18 липня 2022 року Земельне управління зобов'язало Державу в особі Офісу представництва Уряду в майнових справах передати спірну землю правонаступнику парафії Lutová.

В обох випадках було доведено, що первісним власником землі був правопередник парафії Lutová або парафії Novosedly, і що була допущена майнова несправедливість. Земельне управління встановило, що всі передбачені законом умови для передачі землі були дотримані. На підставі цих рішень церква або її правонаступник були внесені до земельного кадастру як власник відповідної земельної ділянки.

28 липня 2020 року Держава в особі Офісу представництва Уряду в майнових справах оскаржили рішення Земельного управління щодо землі парафії Novosedly. 15 серпня 2022 року Регіональний суд відмовив у задоволенні позову.

23 листопада 2023 року Високий суд Праги залишив у силі рішення Регіонального суду. 17 вересня 2024 року Верховний Суд відхилив апеляцію з питань права, подану в інтересах держави.

Щодо землі парафії Lutová аналогічного позову не було.

Заявники скаржилися на те, що вони були позбавлені відповідного майна без компенсації та в порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції. Вони також скаржилися, посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, що загальні суди відступили від усталеної судової практики вищих судів без належного обґрунтування, порушивши тим самим принцип правової визначеності, і що вони не прийняли до розгляду всі надані докази в порушення принципів рівності і змагальності сторін у судовому процесі.

Оцінка Суду

(a) Чи було втручання

ЄСПЛ зауважив, що компанії-заявники були позбавлені свого майна внаслідок ухвалення Закону про врегулювання питань, пов'язаних з церковним майном, та висновків національних судів у провадженнях, ініційованих парафіями Lutová та Novosedly відповідно до цього закону.

У зв'язку з цим ЄСПЛ констатував наявність у цій справі втручання у права компаній-заявників за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, яке становило позбавлення власності за змістом другого речення цієї статті.

(b) Чи було втручання виправданим

Оскільки компанії-заявники були позбавлені права власності на спірне майно на підставі Закону про врегулювання питань, пов'язаних з церковним майном, ЄСПЛ вважав, що вимога законності у цій справі була дотримана, а питання щодо «якості закону» компанії-заявники не порушували.

ЄСПЛ звернув увагу, що метою, яку переслідував Закон про врегулювання питань, пов'язаних з церковним майном, було виправлення певних майнових несправедливостей, вчинених комуністичним режимом проти церков і релігійних громад. ЄСПЛ вважав, що зазначений Закон, який був застосований у справі компаній-заявників, слугував фундаментальним суспільним інтересам відновлення справедливості та поваги до верховенства права, навіть якщо, як у цій справі, він передбачав втручання в майнові права третіх сторін.

У контексті обставин справи ЄСПЛ підкреслив, що придбання спірного майна другою компанією-заявником, правопередником першої компанії-заявника, відбулося в 1992 році, тобто після відновлення демократії в країні, а не за часів комуністичного режиму. Передачу прав власності на землю, що належала парафіям Lutová та Novosedly, які згодом було визнано недійсними національними судами на підставі Закону про врегулювання питань, пов'язаних з церковним майном 2012 року, було ініційовано після прийняття Закону про приватизацію 1992 року.

ЄСПЛ також звернув увагу, що висновки національних судів, які призвели до втрати права власності компаній-заявників на спірну землю, ґрунтувалися на двох основних підставах. По-перше, земля була передана Державі після 25 лютого 1948 року, а отже, була виключена з приватизації на підставі блокуючого положення Закону про приватизацію (див. пункти 14 та 37 цього рішення). По-друге, національні суди не вважали, що компанії-заявники придбали майно добросовісно, що унеможливило подальше набуття ними права власності на це майно за набувальною давністю. Національні суди наголосили на тому,

що колишнє державне підприємство як розробник проекту приватизації та друга компанія-заявник (правопередник першої компанії-заявника) як набувач майна повинні були знати, що частина майна, включеного до проекту приватизації, належала церкві до 1950 року, але вони не з'ясували, яким чином і коли земля перейшла у власність Держави.

Національні суди звернули особливу увагу на зв'язки між керівництвом колишнього державного підприємства та радою директорів другого підприємства-заявника, а також на той факт, що на момент передачі та набуття відповідної земельної ділянки директор колишнього державного підприємства представляв не лише перше підприємство-заявника, але й друге підприємство-заявника та одночасно NPF – засновника другого підприємства-заявника.

Таким чином, у цій справі національними судами було встановлено, що передача у 1992 році спірної земельної ділянки другій компанії-заявнику була недійсною *ab initio* і, що з боку другої компанії-заявника мала місце недобросовісність. Національні суди також постановили, що закон і доктрина законних очікувань давали право парафіям Lutová та Novosedly на повернення їхньої історичної власності і вирішально переважали над будь-якими правами на спірну землю, на які претендували компанії-заявники. ЄСПЛ не вбачав підстав вважати такі висновки свавільними або явно необґрунтованими.

ЄСПЛ також звернув увагу, що у цій справі компанії-заявники були позбавлені свого майна не в результаті експропріації – ситуації, в якій, якби вона мала місце, наявність компенсації була б центральною для оцінки пропорційності втручання, а внаслідок визнання рішення про приватизацію, на підставі якого вони придбали це майно, недійсним з самого початку, а також через те, що компанії діяли недобросовісно.

У зв'язку з цим ЄСПЛ зазначив, що компанії-заявники у цій справі приватизували спірну землю безоплатно. За таких обставин не можна вважати, що Держава повинна була щось «повернути» внаслідок визнання приватизації недійсною *ab initio*. Крім того, компанії-заявники не надали жодних доказів того, що вони інвестували у відповідну земельну ділянку, наприклад, шляхом будівництва або благоустрою території. Крім того, хоча вони неминуче мали нести певні витрати на утримання, слід також враховувати, що вони користувалися землею понад двадцять років.

Враховуючи зазначене, за конкретних обставин цієї справи ЄСПЛ дійшов висновку, що баланс між інтересами суспільства та інтересами компаній-заявників не було порушено.

Таким чином у цій справі не було порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 7 листопада 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 1 ПРОТОКОЛУ № 12 ДО КОНВЕНЦІЇ (ЗАГАЛЬНА ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ)

FERRERO QUINTANA v. Spain (№ 2669/19)

Обставини справи

Справа стосувалася встановлення вікового цензу в 35 років для осіб, які бажали взяти участь у конкурсі на заміщення вакантних посад в органах поліції в Автономній спільноті Країна Басків.

1 квітня 2014 року було оголошено відкритий конкурс на заміщення шістдесяти посад офіцерів першого класу в поліції Автономної спільноти Країна Басків (Ertzaintza). Однією з вимог було те, що вік кандидатів на момент подачі документів мав бути від 18 до 35 років.

Заявник подав заявку на участь у цьому конкурсі. Незважаючи на те, що він досяг 35-річного віку в попередньому році, йому та іншим особам, які опинилися в такій же ситуації (750 кандидатів), було тимчасово дозволено взяти участь у конкурсі. Таке рішення, як тимчасовий захід, було прийнято стосовно кандидатів, вік яких перевищував граничний, проте вони відповідали решті вимог для доступу до посади. Остаточне рішення про те, чи зможуть такі кандидати взяти участь у конкурсі, залежало від результату розгляду судами позову, поданого одним з кандидатів у віці понад 35 років, який оскаржував обґрунтованість вікового цензу.

Конкурс складався з трьох послідовних етапів, кожен з яких був обов'язковим і відбірковим: початковий етап складався з п'яти відбіркових тестів, другий етап передбачав проходження навчання тривалістю дев'ять місяців, третій етап передбачав проходження випробувального терміну тривалістю дванадцять місяців.

За підсумками тестів першого етапу заявник став одним із 6 595 кандидатів, які отримали результат, що дає право на одну з шістдесяти вакантних посад. Посівши 49 місце з 60, він отримав дозвіл, знову ж таки на тимчасовій основі, взяти участь у наступних етапах конкурсу, тобто пройти стажування (яке він проходив з 7 січня 2015 року по вересень 2015 року) та випробувальний термін (з 21 вересня 2015 року по 21 вересня 2016 року).

Однак 19 грудня 2016 року, наприкінці конкурсу, заяву заявника було остаточно відхилено на тій підставі, що йому виповнилося 35 років, а термін дії тимчасового заходу, згідно з яким його було допущено до конкурсу і який було застосовано до ухвалення відповідного судового рішення, закінчився.

Заявник оскаржив це рішення. Спочатку він подав позов до Вищого суду правосуддя Країни Басків, стверджуючи, що він зазнав дискримінації у своєму

праві на рівний доступ до державної служби, і що встановлення вікового обмеження було свавільним, необґрунтованим і непропорційним рішенням. Він покликався на статті 9(3), 14 і 23(2) Конституції Іспанії та Директиву Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року, що встановлює загальні рамки для рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності.

Відхиляючи позов заявника, Вищий суд правосуддя Країни Басків зазначив, що він звернувся до Суду справедливості Європейського Союзу для отримання попереднього рішення в контексті іншого позову, поданого учасником того ж конкурсу. Однією з причин його рішення звернутися до Суду справедливості ЄС було те, що віковий ценз для посад в інших правоохоронних формуваннях в Іспанії був іншим. Однак неможливо порівняти віковий ценз, встановлений для вступу на службу до поліції Країни Басків, з віковим цензом, встановленим для вступу на службу до національної поліції, оскільки остання перебуває під юрисдикцією Держави, а не автономної спільноти. Вищий суд послався на висновки Конституційного Суду, який встановив, що критерії доступу до державної служби повинні бути об'єктивно і розумно обґрунтовані з урахуванням принципів рівності та пропорційності, а тому вони повинні бути сформульовані в загальних, абстрактних і недискримінаційних термінах, які можуть бути пов'язані тільки з принципом відбору на основі заслуг і здібностей. На думку Вищого суду, ці умови були дотримані в цій справі в результаті прийняття положень, що регулювали умови доступу до посад першого класу в автономній поліції Країни Басків, що підтверджувалося рішенням Суду справедливості ЄС, який дійшов висновку, що зазначені положення не суперечать Директиві 2000/78/ЄС.

Заявник оскаржив це рішення до Верховного Суду, який 4 грудня 2017 року визнав скаргу неприйнятною на тій підставі, що вона не становить об'єктивного інтересу для розвитку судової практики.

Після цього заявник звернувся до Конституційного Суду із заявою про застосування процедури *amparo*, скаржачись на порушення його основоположних прав на рівність і недискримінацію у доступі до державної служби, передбачених статтями 14 і 23(2) Конституції Іспанії. Він стверджував, що встановлений віковий ценз для вступу на службу в поліцію Країни Басків на рівні 35 років був ірраціональним і непропорційним, оскільки, по-перше, такий захід позбавляв кандидатів, які повністю здатні виконувати відповідні обов'язки, такої можливості, і, по-друге, що він був застосований у загальному порядку, без урахування різних типів обов'язків, які можуть виконуватися в поліції.

Рішенням від 21 червня 2018 року Конституційний Суд постановив, що подана заявником заява про застосування процедури *amparo* є неприйнятною на тій підставі, що вона не відповідає Конституції.

Заява заявника була отримана ЄСПЛ 3 січня 2019 року.

Наприкінці 2016 року в Країні Басків було створено резервний список тимчасових працівників місцевої поліції, для того, щоб задовольнити кадрові потреби муніципалітетів. Заявник був включений до цього списку, оскільки він пройшов навчання та стажування, передбачені конкурсом на посаду офіцера поліції Країни Басків. З січня 2018 року по червень 2019 року він працював в місцевій поліції міста Сестао.

У липні 2019 року набули чинності зміни до Закону про поліцію Країни Басків, якими віковий ценз, про який йде мова, було підвищено з 35 до 38 років. Було зазначено, що нове положення поширюється також на кандидатів, які, незважаючи на успішну участь у відкритих конкурсах 2014–2016 років, отримали відмову в призначенні на посаду через свій вік. В результаті, 6 вересня 2019 року заявник був призначений на посаду поліцейського в Автономній спільноті Країна Басків.

З листопада 2022 року заявник повідомив ЄСПЛ про те, що він не зміг взяти участь у відкритому конкурсі для отримання підвищення до категорії офіцера другого класу, оголошеному у травні 2022 року, оскільки він не відповідав вимозі щодо наявності чотирирічного стажу роботи. Він заявив, що аналогічні труднощі виникли в нього при спробі взяти участь у програмі професійного розвитку, розпочатої в серпні 2021 року, в якій мінімальний необхідний стаж був встановлений на рівні п'яти років, і додав, що шкода, спричинена тим, що він не був прийнятий на службу в поліцію в грудні 2016 року через його вік, повинна оцінюватися з огляду на той факт, що він згодом не зміг взяти участь у цих конкурсах.

Оцінка Суду

Суд зазначив, що за результатами проходження медичного та фізичного тестування на конкурсі заявник отримав результати, які кваліфікували його на одну із запропонованих посад, і він був дискваліфікований виключно на підставі свого віку, що підпадає під визначення «за іншою ознакою» у значенні статті 1 Протоколу № 12 до Конвенції.

Суд також визнав, що заявник зазнав різниці у поводженні між особами в аналогічних ситуаціях, оскільки існувало дві порівнювані категорії учасників конкурсу, одна з яких мала менш сприятливе ставлення, ніж інша на підставі перевищення певного віку: особи віком до років 35 осіб, які виявили бажання взяти участь у відкритому конкурсі, та віком понад 35 років.

Встановивши це, далі Суд мав визначити, чи була ця різниця у поводженні об'єктивно та розумно виправданою з огляду на причини, наведені органами влади Держави-відповідача. В цьому контексті Суд зазначив, що свобода розсуду Держав-учасниць Конвенції при встановленні правил прийняття

на роботу в державному секторі та умов такої роботи також поширюється на прийняття на роботу в органи правопорядку.

Суд вказав, що не всі відмінності у поводженні на підставі віку можна розглядати як образливі види дискримінації. І не всі вони мали однакову відносну важливість для індивідуального інтересу, про який йдеться. Таким чином, у цій справі заявник не належав до вразливої групи. Він взяв участь у конкурсі, щоб стати державним службовцем, а не для того, щоб відстоювати основоположне право, прямо визнане Конвенцією. Таким чином, національні органи влади користувалися широкою свободою розсуду в цій справі.

Щодо того, чи була мета законною, Суд справедливості Європейського Союзу у своєму рішенні щодо іншого кандидата, який брав участь у тому ж конкурсі (справа *Salaberria Sorondo*, C-258/15), встановив, що прагнення забезпечити оперативну спроможність і належне функціонування поліцейських служб є законною метою в розумінні статті 4(1) Директиви 2000/78/ЄС.

Суд дійшов висновку, що, хоча рішення про відмову у прийнятті заявника на посаду поліцейського найнижчого рангу поліції Країни Басків (*Ertzaintza*) ґрунтувалося на тому, що він перевищив певний вік, його метою було не виключення заявника, а забезпечення належного функціонування цієї поліції. Це була законна мета для цілей статті 1 Протоколу № 12 до Конвенції.

Щодо того, чи було надане обґрунтування об'єктивним і належним, Суд припустив, що вік є важливим фактором при визначенні фізичної придатності особи. Обов'язки працівників поліції на посадах, про які йде мова, були не адміністративними за своєю природою, натомість оперативними або виконавчими та такими, що вимагали особливих фізичних здібностей. Будь-які фізичні вади, що перешкоджали виконанню цих обов'язків, могли мати суттєві наслідки не лише для самих працівників поліції та третіх осіб, а й для підтримання громадського порядку. Володіння певними фізичними здібностями могло розглядатися як суттєва і вирішальна професійна вимога для виконання обов'язків офіцера поліції найнижчого рангу.

Більше того, питання про те, чи має хтось особливо міцні фізичні здібності, мало оцінюватися в динаміці, з урахуванням років служби, які офіцер повинен буде відслужити після прийняття на службу, а не статично, виключно на момент проведення конкурсу. Таким чином, навіть якщо припустити, що заявник, як і інші старші 35 років кандидати, на момент проходження тестів на фізичну придатність, перебував у найкращому фізичному стані на той момент, можна припустити, що, зважаючи на характер обов'язків поліцейського, важливо забезпечити збереження цих фізичних можливостей протягом максимальної кількості років, і в цьому відношенні не можна нехтувати впливом часу. Офіцери поліції (*Ertzaintza*) найнижчого рангу віком понад 55 років не могли вважатися такими, що повністю володіють необхідними здібностями для належного

виконання своїх професійних обов'язків без ризику для них самих або для третіх осіб. Саме тому, починаючи з 56 років, такі офіцери мали право на передбачене законом скорочення їхнього щорічного робочого часу, а також на звільнення від роботи в нічний час і від патрулювання за межами поліцейських об'єктів. Суд визнав, що причиною права на певні привілеї, починаючи з 56 років, було те, що період повноцінної професійної діяльності, протягом якого офіцери поліції найнижчого рангу перебували в найкращому стані для надання поліцейських послуг, був коротшим, ніж період діяльності в інших професіях. Це мало значний вплив на оперативний характер діяльності поліції. Тому, можливо, було б доцільно за допомогою заходів, подібних до тих, що розглядаються, забезпечити наявність достатньої кількості «молодих» офіцерів для виконання завдань, пов'язаних з більшими фізичними навантаженнями.

Суд дійшов висновку, що загалом такі питання внутрішньої організації належать до сфери розсуду Держав-учасниць Конвенції. Крім того, національне законодавство дозволяло роботодавцям публічної сфери встановлювати такі критерії доступу до служби в органах національної поліції, поліції автономій, пожежної охорони або служби в армії тощо, як мінімальний вік, максимальний вік або мінімальний зріст, щоб забезпечити здатність кандидатів виконувати покладені на них обов'язки.

Крім того, вікові обмеження також були встановлені при вступі на службу до інших правоохоронних органів та збройних формувань. Верховний Суд постановив, що встановлення максимального віку (іноді нижче 35 років) було виправдано метою підтримки ефективності та структурними вимогами цих органів, і що вікові обмеження, про які йдеться, були необхідними й пропорційними цій меті. Верховний Суд також взяв до уваги висновки Суду справедливості ЄС у своєму рішенні, що стосувалося ситуації, подібної до тієї, з якою зіткнувся заявник у цій справі.

Той факт, що заявник не був автоматично прийнятий на службу як офіцер найнижчого рангу через його вік під час конкурсу, означає, що до нього дійсно ставилися інакше, ніж до інших кандидатів у подібній ситуації, які брали участь у цьому конкурсі, і ця різниця у ставленні ґрунтувалася на його віці. Проте, різниця у ставленні може розглядатися, по-перше, як така, що відповідає меті забезпечення оперативної спроможності та належного функціонування відповідної поліцейської служби, і, по-друге, як така, що не виходить за межі того, що було необхідним для досягнення цієї мети.

З огляду на наведене вище Суд дійшов висновку, що було встановлено, що обмеження прийняття на посади поліцейських найнижчого рангу в поліції Автономної спільноти Країна Басків (Ertzaintza) шляхом встановлення максимального віку в 35 років (на той час) було необхідним для забезпечення і підтримки функціональної спроможності поліції цієї автономної спільноти.

З огляду на те, що межі розсуду щодо вимог прийняття на державну службу в поліцію та органи безпеки були досить широкими, національні органи влади надали відповідні та достатні підстави для обґрунтування необхідності цього заходу.

Висновок

Відсутність порушення статті 1 Протоколу № 12 до Конвенції (загальна заборона дискримінації).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 26 листопада 2024 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРОТИ УКРАЇНИ

Стаття 3 Конвенції (заборона катування)

SERGIYENKO v. Ukraine (№ 72678/16): жорстоке поводження із заявником під час затримання та непроведення ефективного розслідування; надмірна тривалість апеляційного перегляду законності тримання заявника під вартою – порушення

GAYBADULOVA v. Ukraine (№ 5688/20): непроведення ефективного розслідування жорстокого поводження, вчиненого приватними особами, або за обставин, які виключають причетність представників Держави – порушення

YERMAKOV AND OTHERS v. Ukraine (№ 50634/21 та 7 інших – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

PAVLYUCHENKO v. Ukraine (№№ 23462/22 та 16921/23): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

TSYUSMAK v. Ukraine (№ 5533/23): неналежне надання медичної допомоги під час тримання під вартою; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

IVANCHIKOV AND OTHERS v. Ukraine (№ 34046/23 та 5 інших – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

L.S. v. Ukraine (№ 82213/17): неефективне розслідування тверджень 70-річної заявниці про жорстоке поводження з боку її родичів – порушення

ORLOV v. Ukraine (№ 10993/18): відсутність ефективного розслідування жорстокого поводження із заявником, вчиненого приватними особами, що мало наслідком часткову втрату працездатності – порушення

UZU v. Ukraine (№ 7164/18): непроведення ефективного розслідування нападу на заявника, стверджувано з расистських мотивів – порушення

KRASNYANCHUK AND KOVALYOV v. Ukraine (№ 40009/15 та № 40117/15): жорстоке поводження із заявниками з боку правоохоронних органів та відсутність належного реагування на медичні проблеми заявників під час тримання під вартою, й непроведення ефективного розслідування щодо цього; порушення статті 11 Конвенції стосовно права заявників на свободу мирного зібрання – порушення

KOBYZKA v. Ukraine (№ 23633/20): непроведення ефективного розслідування жорстокого поводження, вчиненого приватними особами – порушення

TERESHCHENKOV AND OTHERS v. Ukraine (№ 173/22 та 9 інших – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

ANTONYUK AND OTHERS v. Ukraine (№ 54812/22 та 13 інших – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

SKRYNNYK AND OTHERS v. Ukraine (№ 2339/23 та 4 інших – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

MARTYSHCHENKO AND OTHERS v. Ukraine (№ 16153/23 та 5 інших – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

BOROMENSKYY AND OTHERS v. Ukraine (№ 25427/23 та 13 інших – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

BONDARENKO AND OTHERS v. Ukraine (№ 32951/23 та 6 інших – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

Стаття 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)

CHEREDNYCHENKO v. Ukraine (№ 33630/17): відсутність судового рішення про продовження заявникові строку тримання під вартою в психіатричному закладі; й нерозгляд заяви захисника заявника про перевірку законності тримання заявника під вартою (*habeas corpus*) – порушення

KAZACHYNSKA v. Ukraine (№ 79412/17): незаконна примусова госпіталізація заявниці до психіатричного закладу – порушення

TRAPEZNIKOV AND OTHERS v. Ukraine (№ 56387/11 та 2 інших – див. перелік у Додатку): незаконне тримання під вартою; інші скарги, висунуті за усталеною практикою ЄСПЛ (див. перелік у Додатку) – порушення

STATOCHNYUK AND OTHERS v. Ukraine (№ 22118/17 та 2 інших – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість тримання під вартою під час досудового

розслідування; інші скарги, висунуті за усталеною практикою ЄСПЛ (див. перелік у Додатку) – порушення

Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)

BATUROV v. Ukraine (№ 6057/23): відсутність у заявника можливості прокоментувати скаргу, подану відповідачами в його справі – порушення

MADZIGON AND OTHERS v. Ukraine (№ 37778/23 та 2 інших – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість кримінальних проваджень та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

GADASYUK v. Ukraine (№ 39366/23): відсутність обґрунтування або неналежне обґрунтування в судовому рішенні – порушення

GATALYAK AND OTHERS v. Ukraine (№ 42671/23 та 3 інших – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість цивільних проваджень та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

MATYASHUK AND OTHERS v. Ukraine (№ 44844/17 та 8 інших – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість цивільних проваджень та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)

GAVRYLYAK v. Ukraine (№ 60692/16): відсутність ефективного розслідування тверджень заявниці про жорстоке поводження з нею з боку її родичів з метою впливу на рішення про продаж нею будинку – порушення

Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)

MARUSHCHAK v. Ukraine (№ 62341/16): призупинення виплати пенсії заявниці, редакторці газети, в період з 1 червня 2015 року по 30 квітня 2016 року через законодавчі зміни до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, за якими виплату пенсій за віком було призупинено тим особам, які за сумісництвом працювали на посадах, що надають право на пенсії, розраховані відповідно до законодавства про державну службу – порушення

YAKOBSON v. Ukraine (№ 77736/12): позбавлення заявника, добросовісного набувача, права власності на будинок та його виселення з нього – порушення

Огляд рішень Європейського суду з прав людини (листопад 2024 року). Рішення за період із 01.11.2024 по 30.11.2024 / Відп. за вип.: С. В. Гаврилюк, Д. О. Мудрак, А. А. Петренко, Т. В. Простибоженко, О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2025. – 79 с.

Застереження:

1. Огляд окремих судових рішень, зокрема і їх переклад, здійснюють працівники департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду з використанням матеріалів, розміщених на вебсайтах Європейського суду з прав людини:

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>,

<https://hudoc.echr.coe.int>.

2. Огляд рішень здійснено з метою ознайомлення з їх коротким змістом. Для повного розуміння суті висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним на вебресурсах Європейського суду з прав людини.

3. Інформація має суто допоміжний та довідковий характер і не має на меті висвітлити суть усієї проблематики, яка вирішується відповідними судовими рішеннями.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 @supremecourt_ua

 t.me/supremecourtua

 x.com/supremecourt_ua

 so.supreme.court.gov.ua